

Mark A. Pachucki – Ronald L. Breiger

A relationalitáson túl: a kulturális rések elmélete*

Az 1970-es évek oly sokszor emlegetett áttörése, amely a társadalmi kapcsolatháló-elemzést a struktúraelemzés szilárd alapjává tette,¹ a kultúrával szemben határozta meg önmagát. Az 1970-es években a „kultúra” kifejezés egyértelműen a nemzeti karaktert vagy a társadalom alapvető értékeit implikálta, míg napjainkban sokkal inkább vonatkoztatható lokális gyakorlatokra, jelentésekre és repertoárookra. Habár ma már egyre gyakoribb, hogy a csoportokon belül vagy azok között létrejövő társadalmi kötelékek elemzésekor figyelmet, sőt, elismerést szentelünk bizonyos, a kultúra által kínált lehetőségeknek és árnyalatoknak, mind-azt azonban az 1970-es években uralkodó erőteljes strukturalizmus nyíltan aligha tette volna lehetővé. E korai időszakban egy meglehetősen nagyhatású tanulmányban Harrison White és munkatársai módszerükre reflektálva a következőket nyilvánították ki: „a kapcsolatok társadalmi és pszichológiai vetületeit jórészt figyelmen kívül hagyjuk... Ehelyett inkább a kapcsolattípusok mintázatainak interpretációjára fókuszálunk.”² Peter Blau ezt egyszerűbben megfogalmazva arra a következtetésre

* A tanulmányban bemutatott elméleteket a két szerző egymástól függetlenül dolgozta ki (Ronald L. Breiger az Amerikai Szociológiai Társaság meghívott előadójaként tartott prezentációjában a kultúraszociológiáról és diszciplináris változásokról szóló szekcióban 2007-ben, Mark A. Pachucki pedig egy szintén 2007-ben megjelent tanulmányban). A két megközelítés közötti hasonlóság együttműködésre sarkallta a szerzőket. E tanulmány korábbi változatait bemutatták a Harvard Egyetemen (Culture Workshop) és a kaliforniai egyetemen (Social Network Group). Hálásak vagyunk a kollégáinknak a prezentációkhoz fűzött megjegyzéseikért, és különösen Lyn Spillmannak javaslatért a szöveg megjelentetésére az *Annual Review*-ban. Hálásak vagyunk Damon Centola, Nicholas Christakis, Jan Fuhse, Frédéric Godart, Eugene Johnsen, Michèle Lamont, Erin Leahey, Peter Marsden, Sophie Müttel és Harrison White részletes megjegyzéseikért. Közönnettel tartozunk továbbá Roger Friedlandnak, aki javaslatára beépítettük tanulmányunkba az intézményi logikák inkompenzurabilitásának gondolatát, amelyre korábban nem gondoltunk.

A tanulmány eredeti címe és megjelenési helye: Mark A. Pachucki – Ronald L. Breiger: „Cultural Roles: Beyond Relationality in Social Networks and Culture” *Annual Review of Sociology*, 36. (2010) 205–224.

¹ SCOTT, 2000. 33–37.

² WHITE ET AL., 1976. 734.

jutott, hogy „*a társadalmi struktúra nem kultúra*”.³ Ezen vélemények sokáig éreztették hatásukat, és a történeti útfüggőség, valamint a „kultúra kontra struktúra” kontraproduktív és felszínes dichotómiája ellehetetlenítették a tiszta fogalmi keretek kidolgozását.

Ebben az áttekintésben amellet érvelünk, hogy a kortárs kultúrakutatás, amit alapvetően a jelentések, lokális gyakorlatok, diskurzusok, repertoárok és normák iránti érdeklődés határoz meg, valamint a társadalmi hálózatok kutatása, amely során a diadikus kapcsolatokra, a homofíliára, a csomópontok, a személyek és csoportok kettős hálózataira, illetve a társadalmi pozíciókra kerül a hangsúly, haszonnal szemlélhetők kölcsönösen konstitutívként és egymás mellett fejlődőként. Közös gyökereik pedig a relationalitásban keresendők. Mégis, az empirikus vizsgálatok jelentős része ezeket a területeket inkább tekintette különállónak, mint egybetartozónak. Valóban, néhány kivételtől eltekintve, egészen a legutóbbi évtizedekig a kultúraszociológia által propagált szemléletmód mellé, amely a kultúrát a jelentéslétrehozás dinamikus folyamataként látta, nem társultak olyan empirikus kapcsolatháló-elemzési kísérletek, amelyek megmutatnák e dinamika kölcsönhatásait a társadalmi kapcsolatokkal, akár egocentrikusan, akár a teljes hálózat szintjén. Hasonlóképp a kapcsolatháló-elemzéssel foglalkozók által gyakran preferált relacionális perspektíva, amely előnyben részesíti a konnektivitás és társadalmi pozíció dimenzióit, gyakran nem veszi figyelembe azon társadalmi jelenségeket, amelyek mentén az egyének értelmezik és konstruálják a saját világukat, és ugyanígy mindazokat a tárgyakat, erőforrásokat és gondolatokat sem, amelyek e kapcsolatokon keresztül áramlanak.

Nem mi vagyunk az elsők, akik rámutatnak a kultúra és a társadalmi hálózatok lehetséges kapcsolódási és elválni pontjaira, ám mind ez idáig nem született átfogó tanulmány a témában.⁴ Bár jelen írással az elsődleges célunk, hogy egy széleskörű áttekintést nyújtsunk, szükségszerűen azokra a szociológiai kutatásokra kell korlátoznunk a vizsgálódásainkat, amelyek átvágják a kultúra és a hálózatelemzés dimenziói közötti határokat. Ennek megfelelően a tanulmány fókuszát azon kutatásokra szűkítjük, amelyek alkalmazzák a hálózatelemzés módszereit, vagy pedig az ebből származó adatokat, valamint azokra az elemzésekre, amelyek a kultúra vizsgálatából kiindulva faggatnak hálózatelemzési problémákat. Néhány kivételtől eltekintve figyelmen kívül hagyjuk azokat a kutatásokat is, amelyek csupán beépítik a *network*-attribúciós szemléletet, hálózati hatást vagy hasonló paramétereket a regressziós modellezési keretbe.

³ BLAU, 1977a. 245.

⁴ A kapcsolatok vonatkozásában Durkheim *A társadalmi munkamegosztásról* első fejezetében világosan kifejti, hogy a baráti kapcsolatok gyakran ívelnek át kulturális kategóriákon és kötnek minket olyanokhoz, „*akik nem hasonlítanak hozzánk*”. DURKHEIM, 2001. 70. Nemrégiben Demerath amellet érvelt, hogy „*kapcsolat van a hálózati struktúra és a kultúra között... és hogy a strukturálisan ekvivalens hálózati pozíciók hasonló fokon osztoznak a gyakoriságban, stabilitásban és a hálózati jelentésre gyakorolt hatásban*”. DEMERATH, 2002. 222. McLean pedig nyíltan felteszi a kérdést: „*hol van a kultúra a hálózatokban?*” McLEAN, 2008. 6. Hasonlóképpen Ikegami is, amikor arra keresi a választ, hogy „*hol és milyen módon fedik át egymást a kultúra és társadalom hálózatai?*” IKEGAMI, 2005. 45. A kulturális és hálózati megközelítések különbözőségeit a későbbiekben a következők alapján tárgyaljuk: FINE–KLEINMANN, 1983; BRINT, 1992; EMIRBAYER–GOODWIN, 1994.

Az újabb kutatások áttekintése után pedig bevezetést nyújtunk a kulturális rések heurisztikájába. Ezt akár a „strukturális rések”⁵ koncepciójának párjaként is értelmezhetjük, amely szerint a lokális mediáció bizonyos típusai a hálózati struktúrában különböző módokon közvetíthetnek információkat. E fogalom bevezetése kettős célt szolgál. Egyrészt elmagyarázzuk, hogy az egyes tematikus területek átfedései hogyan szolgálhatnak hídként a tudományos kutatások szubkulturái között, azaz, hogy a gyakorlatban hogyan hidálhatnak át egy diszciplínák közötti strukturális rést. Másrészt azonban kitérünk arra is, hogy a hálózaton belüli egységek közti hídképzés – mint már létező hálózatelméleti jelenség – miként értékelhető újra kulturális befolyás alatt álló jelenségeként. Továbbá olyan újkeletű kutatásokat igyekszünk bemutatni, amelyek rávilágítanak arra, hogy a kultúra miként ösztönöz, hív elő és hoz létre társadalmi hálózatokat, amelyek új elemzési módszerek segítségével képzelhetők el és modellezhetők. Végezetül pedig annak megvitatásával zárjuk áttekintésünket, hogy e szemléletmód hogyan járulhat hozzá haszonnal a kutatók által korábban megoldatlan kérdések megválaszolásához.

A határ áthidalása a hálózatok és a kultúra között

A kultúra és a hálózatosság perspektíváit támogató tábor szembeállítására egy hamis dichotómia létrehozását jelentené, és ezt a tévedést szeretnénk elkerülni. A szociológusok a kultúrát mindig is a társadalmi élettel szoros összefüggésben vizsgálták. Ez a trend az elméletek széles skáláján követhető nyomon, kezdve például Georg Simmel a társadalmi jelentéssel, reciprocitással és interakcióval foglalkozó vizsgálataival,⁶ folytatva a sort Gabriel Tarde homofíliával, társadalmi hatással és diffúzióval kapcsolatos elméleteivel, vagy Leopold Von Wiese a cselekvést a hálózati kapcsolatok kontextusában vizsgáló kutatásaival.⁷ De ide tartoznak Blau megállapításai a társadalmi körök közti átjárhatóságról,⁸ Norbert Elias folyamatszociológiája,⁹ Paul DiMaggio a műfajokra és a strukturális ekvivalenciára vonatkozó kutatásai,¹⁰ valamint Pierre Bourdieu mezőelmélete.¹¹ Ám egészen az elmúlt évtizedekig nem voltak nagyobb számban olyan hálózatelmélettel foglalkozó kutatók és kultúraszociológusok, akik ráhangolódtak és félénken birkózni kezdtek volna az egymás területén végzett empirikus elemzésekkel. Ezeket a fejleményeket további vizsgálatra érdemesnek tartjuk.

A hálózatelmélet felől érkező magyarázatokat a kulturális diskurzusok perspektívájából nyíltan kritizálók olyan gondolatokra és fogalmakra hívták fel a figyelmet, amelyeket a hálózatelemzés gyakran elfed vagy leegyszerűsít. Gary A. Fine és Sherry Kleinmann¹² például azt emelték ki, hogy a diffúziós folyamatokat vizsgáló

⁵ BURT, 1992.

⁶ SIMMEL, 1971.

⁷ VON WIESE-BECKER, 1932.

⁸ BLAU, 1977b. A Blau-tér leírásához lásd: McPHERSON-RANGER-MOORE, 1991.

⁹ ELIAS, 1978.

¹⁰ DiMAGGIO, 1987.

¹¹ BOURDIEU, 1993.

¹² FINE-KLEINMANN, 1979.

hálózatelemzőknek figyelembe kellene venniük a jelentést és a szimbolikus interakciót olyan, számukra ismert fogalmak felhasználásával, mint a több csoport-hoz tartozás, gyenge kapcsolatok, strukturális rések és médiadiffúzió, valamint annak magyarázatával kapcsolatban, hogy ezek miként működnek a kulturális érintkezés során. Steven G. Brint¹³ szintén a kulturális magyarázatok minimalizálása ellen foglal állást, élve a kritikával, miszerint a korai, a strukturalizmus által erősen meghatározott hálózati gondolkodás annak érdekében, hogy a társadalmi struktúrák az elemzés céljainak jobban megfeleltethetők legyenek, a kultúrának lényegesen kisebb jelentőséget tulajdonított. A kultúra ily módon való eljelentéktelenítésével pedig Brint érvelése szerint a hálózatelemzők megfosztják saját magukat a lehetőségtől, hogy következtetéseket vonjanak le a tisztán strukturalista magyarázatokból.¹⁴

A diskurzus szerepére fektetett hangsúly a hálózatelemzésben is egyre inkább felértékelődik. Ennek egyik magyarázata, hogy a társadalmi hálózatok alapvetően diszkurzívak, és ebből következően esszenciálisan kulturális termékek, amelyek elemzése során a jelentéskonstrukcióra is tekintettel kell lennünk.¹⁵ Mustafa Emirbayer és Jeff Goodwin¹⁶ azt a folyamatot írják le, ahogyan a kulturális diskurzusok hozzájárulnak a kapcsolatok közötti hálózatok létrehozásához, és vitába szállnak azzal az állítással, miszerint a hálózati gondolkodás hajlamos figyelmen kívül hagyni a cselekvők identitásának, cselekvőképességének és élettörténetének szerepét a változás megragadása során. Meglátásuk szerint a diskurzus és az események dinamikájának mikroszintű megismerése elengedhetetlen ahhoz, hogy a makroszint struktúráját értelmezni tudjuk, hiszen a kulturális diskurzusok a társadalmi kapcsolatok hálózati mintáiba ágyazódnak. Emirbayer¹⁷ bővebben is kifejti az igényt a jóval pontosabban meghatározott kapcsolati módszerek kidolgozására, és felszólítja a kutatókat a határok, hálózati dinamikák és az oksági viszonyok figyelembevételére. Tanulmányunk címével részben mi magunk is párbeszédet szeretnénk kezdeményezni Emirbayer problémakijelölő felhívásával.

Bizonyos kultúrakutatók a hálózati gondolkodás strukturalizmus által inspirált kritikái közepette is egyre céltudatosabban jelölték ki a két terület közti összefüggéseket. Néhányan a kultúraelméletekbe is elkezdték beépíteni a hálózat-kutatás módszereit. A jelentéslétrehozás folyamatának magyarázata során Fine és Kleinmann¹⁸ például amellet érvelnek, hogy a hálózati perspektíva, amelyet kevéssé terhel az erőteljes strukturalizmus, osztozik a szimbolikus interakcionizmus által kínált kapcsolati perspektívával. Ezt az összefüggést is beépítve arra hívják fel a figyelmet, hogy az oksági magyarázatok során a cselekvés sokkal pontosabban meghatározható, ha a többféle jelentést, elvárást és időbeli változást is figyelembe vesszük. „A cselekvők szándékainak megértése alapvető fontosságú a társadalmi struktúra bármely irányultságú elemzése során. A kutatóknak meg kell vizsgálniuk a válaszadók által

¹³ BRINT, 1992.

¹⁴ BRINT, 1992. 199–200.

¹⁵ SOMERS, 1994; MISCHÉ, 2003; SPILLMAN, 2005.

¹⁶ EMIRBAYER–GOODWIN, 1994.

¹⁷ EMIRBAYER, 1997.

¹⁸ FINE–KLEINMANN, 1983.

kifejezett jelentéseket és azokat a hálózatokat, amelyeknek részei.”¹⁹ DiMaggio a klasszifikációról és a jelentéslétrehozásról szóló, a kultúrákutatók számára alapvető szövegében a strukturális ekvivalencia hálózati logikáját vezeti be azon folyamatok magyarázatára, „amelyek létrehozzák, ritualizálják és elkoptatják a műfajok közötti különbségeket, és amelyek során az ízlés mint a társadalmi csoportok értelmező és határkijelölő tevékenysége létrejön”.²⁰ A két szövegben tükröződik tehát a hajlandóság az együttműködés formáinak gyakorlatba való átültetésére.

Ugyanebben az évtizedben a hálózatkutatáson belül kialakuló anomáliák arra sarkallták a kutatókat, hogy figyelembe vegyék az olyan kérdéseket, mint az ízlés, a gondolkodás és az identitás, amiket a korábbi strukturalista megközelítés elhanyagolt. Kathleen M. Carley-t²¹ ez vezette arra, hogy kialakítsa a „konstrukturalista” modellt a szimbólumok és kulturális jelentőségük vizsgálatára. Az ezt követő fejlemények pedig hozzájárultak ahhoz, hogy jobban megérthessük a kapcsolatot a hasonló ízlés és a csoportképződés között.²² A hálózati gondolkodás és a kultúra közti összefüggésekre Harrison White először 1992-ben megjelent *Identity and Control*²³ című nagyhatású műve mutatott rá, amelyben a „feje tetejére állította” és újrafogalmazta a hálózatelméletet. Az 1970-es évek strukturalizmusával szemben White az identitásképződés és a narratíva mechanizmusainak felhasználásával magyarázza el, hogy a cselekvők miként tartanak fenn társadalmi kapcsolatokat és mozognak azok között a társadalmi térben. Azt is hangsúlyozza, hogy a kutatóknak számba kell venniük azt, hogy az egyének milyen interakciókba bocsátkoznak a különböző közegekben, és szorgalmazza, hogy a cselekvést a hálózatok hálózatában (*network domain, netdom*) figyeljék meg. Szemben korábbi, az üresedési láncokra (*vacancy chains*) és strukturális ekvivalenciára irányuló kutatásaival, White ebben a munkájában emellett foglal állást, hogy cselekvőképesség „adja a hálózatok dinamikáját” és „a történetek jellemzik a kapcsolatokat”, valamint, hogy a „társadalmi hálózat egyben jelentéshálózat is”.²⁴ Azon kritikák ellenére, amelyek szerint White megközelítése értelmében a kultúra helyett a társadalmi struktúra az, amely gyakran „elsőnek bizonyul az egyenlők között”,²⁵ a kötet White és munkatársai számára új lendületet adott az elméletalkotásnak a kultúrákutatók és a hálózatelmélet területeinek keresztmetszetében.²⁶

A megközelítés számos eleme inspirálónak bizonyult más kutatások számára. Sokat profitált White munkásságából például Stephen Fuchs²⁷ interakcióelmélete, amely a hálózatokat a körülöttünk levő világ megkonstruálásának előmozdítójaként írja le, Daniel McFarland és Heili Pals²⁸ szociálpszichológiai elemzései a hálózati

¹⁹ FINE–KLEINMANN, 1983. 106.

²⁰ DiMAGGIO, 1987. 441.

²¹ CARLEY, 1986.

²² MARK, 1998; MARK, 2003; McPHERSON ET AL., 2001.

²³ WHITE, 1992; WHITE, 2003.

²⁴ WHITE, 1992. 65; 67; 245; 315.

²⁵ EMIRBAYER, 2004. 8.

²⁶ WHITE, 2007; WHITE–GODART, 2007; MOHR–WHITE, 2008; WHITE ET AL., 2007; WHITE ET AL., 2008.

²⁷ FUCHS, 2001.

²⁸ MCFARLAND–PALS, 2005.

hatás és az identitásváltozás összefüggéseiről, vagy pedig Randall Collins²⁹ elméletei a hálózatokon belül végbemenő interakciók a lokális mikrokultúrákba való beágyazottságáról. Tekintettel a célkitűzéseinkre, fontos megjegyeznünk, hogy White és Frédéric Godart nyíltan elutasítják, hogy a struktúrát és a kultúrát „kölcsonösen egymásra utalt, mégis autonóm” egységekként fogjuk fel, és sokkal inkább preferálják azt a megközelítést, amely szerint a struktúra és a kultúra, valamint a társadalmi hálózatok és a diszkurzív formák másodrendű folyamatok, amelyek megmagyarázhatják az identitás és a kontroll dinamikáit a hálózatok hálózatán belül. Az interakció, a lokális jelentés és a hálózatok összefüggéseinek egy eltérő elmélete fogalmazódik meg a csoportstílusokkal foglalkozó, részben goffmani perspektívákat is beépítő megközelítésben,³⁰ és a Blau-féle értelmezést továbbgondoló elemzésekben.³¹

A kultúra és a hálózatok összefüggéseit előtérbe helyező kutatások számára komoly előrelépést jelentett a „jelentés és mérés” kérdéseivel foglalkozó kutatócsoport megalakulása az Amerikai Szociológiai Társaság Szociológia és Kultúra szekcióján belül, amely egy jelentős tanulmánykötet megszületését is elősegítette.³² E kötet nyomán számos olyan konceptuális és módszertani kérdésekkel foglalkozó elemzés látott napvilágot, amely a kultúra és a gyakorlatok kérdéseinek kettősségét boncolgatta.³³ Bár a szervezetet kétségtelenül a hálózatkutatók dominálják, a kapcsolatháló-elemzők nemzetközi társasága (INSNA) szintén termékeny talajt biztosított az elméletek átszűrődése számára.³⁴ A hálózati gondolkodás tehát a szociológia szélesebb értelemben vett terepét is egyre inkább áthatja.³⁵

A relationalitáson túl

Láttuk tehát, hogy egyre szélesebb azoknak az elemzéseknek a köre, amelyek tanulmányunk alapfelvetését is alátámasztják, miszerint a hálózatok és a kultúra kölcsönösen konstitutívak, és ennek megfelelően e két terület összefüggései elmélyültebb vizsgálódásokat igényelnek. A továbbiakban a szociológia területén éppen formálódó tématerületek újabb eredményeinek áttekintésére vállalkozunk (narratív hálózatok és szöveganalízis, civil szféra, a kapcsolathálózati alapú szerveződés elvei, mező- és cselekvőhálózatok, ízlés). Bár arra törekszünk, hogy felvázoljuk a legjelentősebb kutatások nyomán kirajzolódó főbb irányokat, egyetlen ilyen jellegű vállalkozás sem lehet teljeskörű. Valóban, a kapcsolati megközelítésre fókuszáló legújabb elméleti szintézisek is kiemelik a kultúra és a társadalmi

²⁹ COLLINS, 2003; COLLINS, 2004.

³⁰ ELIASOPH–LICHTERMAN, 2002.

³¹ ENTWISTLE ET AL., 2007.

³² DiMAGGIO, 1994.

³³ MOHR–DUQUENNE, 1997; MOHR, 1998; BREIGER–MOHR, 204; MOHR–WHITE 2008.

³⁴ Rövid történetéhez lásd: WELLMANN, 2000.

³⁵ Lásd a következő áttekintéseket: a társadalmi értékítélethez: GARTELL, 1987; a korporatív hatalomhoz: SCOTT, 1991; a szervezetekhez: PODOLNY–PAGE, 1998; a státuszjelzéshez: LIN, 1999; az interdiszciplináris hálózatkutatáshoz: WATTS, 2004; BORGATTI ET AL., 2009; az egészséghez: SMITH–CHRISTAKIS, 2008.

hálózatok összefüggéseit különböző aspektusokból vizsgáló kutatások időszerezését, legyen szó akár intézmények és szervezetek modellezéséről,³⁶ akár a jelentésstruktúráról.³⁷

Narratív hálózatok és szöveganalízis

A kulturális diskurzus elemzése a hálózati koncepciók és kapcsolati módszerek segítségével a két terület közti összefüggések gyümölcsöző terepe lehet. Ez a megközelítés a történeteket, a szöveges beszámolókat és a párbeszédet kulturálisan és történetileg beágyazottnak tekinti. E terület kutatói elsősorban annak megragadására töreksenek, hogy a narratívák milyen módokon képesek leírni, konstruálni és alakítani a kapcsolatok hálózatát. Roberto Franzosi³⁸ például kifejti, hogy egy olyan elmozdulás a narratív gondolkodás irányába, amelynek résztvevői cselekvők, cselekmények és időben kibomló események, elrugaszkodást jelenthet a jóval hagyományosabb struktúraelemzési módszerektől. Különös gondot fordít arra, hogy láttassa, a különbség nem pusztán módszertani, hanem egyúttal episztomológiai is, és mindez szoros összefüggést mutat az emberi cselekvőképességgel is. *„A társadalmi realitás ilyesfajta nézete elmozdulást jelent a változóktól a cselekvők, a regresszióalapú statisztikai modellektől a hálózatok és az oksági viszonyok változóalapú koncepcióitól a narratív sorozatok felé.”*³⁹

Azok, akik szövegek (például történetek, narratívák, levelezések) elemzésével foglalkoznak, sok szempontból hasonló megközelítést alkalmaznak, mint a diskurzív kommunikációval és párbeszéd vizsgálatával foglalkozók. Margaret R. Somers munkássága például, amely kiváló szintézisét nyújtja ezeknek az elképzeléseknek, nem csupán a hálózati megközelítésből merít, hanem egy egészen új elemzési irányt vázol fel a hálózatkutatás és más kapcsolati módszerek bevonásával. Egy 1993-ban megjelent tanulmányában, amelyben az angol munkásközösségek állampolgári gyakorlatait vázolja fel, a nyilvános szféráik közötti kapcsolatok, közösségi-egyesületi életük és a politikai kultúrájukban kirajzolódó mintázatok szociológiájának leírására törekszik. Meglátása szerint a társadalmi kapcsolathálóelemzés mint módszer adott e kérdések megragadásához. Máshol arra hívja fel a figyelmet, hogy a narrativitás egy kapcsolati koncepció: *„A kapcsolati elrendezés az intézmények közötti kötelek, nyilvános narratívák és társadalmi gyakorlatok egy lehetséges mintázata. Mint ilyen, kapcsolati mátrixként, társadalmi hálózatként értelmezendő.”*⁴⁰

³⁶ MOHR-WHITE, 2008.

³⁷ FUHSE, 2009. A kollaboratív internetes blogokon kibontakozó diskurzus jó példája e téma kimeríthetlenségének. Mint a tudástermelés egy kifejezetten kapcsolati formája, a blogok a kultúra és a hálózatok keresztezéseiben jönnek létre, és évek óta aktívan formálják társadalomtudományos kutatások kérdésseltevéseit. E helyen talán szokatlannak tűnhet elismerni az ezeken az oldalakon végbemenő párbeszéd változékonyságát (lásd például: <http://orgtheory.net> és <http://scatter.wordpress.com> - Utolsó letöltés: 2020. július 5.), e források állandósága ugyanis nagyban különbözik a nyomtatott médiáétól. Támogatói azonban rámutatnak arra, hogy e blogok legalább olyan jelentőségteljesen hozzájárulnak a tudáslétrehozás gyakorlataihoz, mint más tudományos fórumok.

³⁸ FRANZOSI, 1998.

³⁹ FRANZOSI, 1998. 527.

⁴⁰ SOMERS, 1994. 626.

A narratívák egyes elemei azonban nem ugyanazzal a súllyal esnek latba, az oksági következmények szempontjából eltérőek lehetnek. Peter Bearman és munkatársai⁴¹ olyan falvakban élő kínaiak életúttörténeteit elemezték, akik részt vettek a kommunista forradalomban, és ezek alapján azonosítottak bizonyos, a történeteken átívelő narratív egységeket. A falusiak elbeszéléseiben előforduló elemek időbeli függőségének azonosításával egy meggyőző érvrendszert állítottak fel annak bizonyítására, hogy bizonyos elemek egy adott narratívában nagyobb eséllyel bontják meg az „okási áramlást”; ez vezethet a megfigyelt eredményhez. A narratívák ugyanígy el is rendezik a társadalmi jelentéseket; különösen igaz ez a társadalmi identitásra vonatkozóan. Élettörténetekre koncentráló kutatásaik során Bearman és Katherine Stovel annak a folyamatnak erednek nyomába, amely során az egyének elsajátították a náci identitást.⁴² A hálózatelemzés módszereit felhasználva, a szövegek közötti és a szövegeken belüli kapcsolatok feltárása során elkülönítették a *nácivá válás* folyamatát és ennek végpontját, a *náci identitást*, kiemelve ennek a megkülönböztetésnek a narratív struktúrára gyakorolt hatásait oly módon, hogy elkerülhető legyen a kutató által mesterségesen kreált jelentéstudajdonítás-különbségtétel csapdája.

Robin Smith⁴³ összehasonlító elemzése a történettörédek variabilitásáról horvát és olasz narratív hálózatokon belül azt illusztrálja, hogy a közös isztriai örökség határelemei hogyan képesek átírni kapcsolatokat a jelentések többfélesége révén. Megállapítása szerint, „*mikor másoknak személyes, szervezeti vagy nemzeti történeteinket meséljük, gyakran alkalmazunk olyan narratívákat, amelyek segítségével mi magunk interpretálunk különböző eseményeket és folyamatokat*”.⁴⁴ Ezzel a megközelítéssel tehát arra világít rá, hogy az olaszok kiszolgáltatottságtól való félelme mind strukturálisan, mind értelmezési lehetőségeit tekintve jelentősen eltér attól a horvát percepciótól, ami az etnikumok közötti harmóniában és toleranciában fejeződik ki. Mindezek ellenére Smith arra szintén rámutat, hogy a kétféle narratívában fellelhető közös elemek hidat is képezhetnek.

A kulturális ismeretek tehát előmozdítják a társadalmi kapcsolatok kezdeményezésével és elfogadásával kapcsolatos döntéseinket, amelyek sokfélék lehetnek, és idővel változásnak vannak kitéve. Ezek az ismeretek gyakran megfigyelhetők a diszkurzív mintázatokban is. Paul D. McLean⁴⁵ az olasz reneszánsz időszakából fennmaradt mecénási levelekben elemezte a rokonságot, státuszt, tiszteletet és hűséget övező kulturális koncepciókat. Meglátása szerint az egyének kapcsolataik (és egyúttal kapcsolati hálójuk) közvetítése érdekében egy sor kulturális technikát alkalmaztak. McLean tehát ezeket az interaktív elbeszéléseket használja vizsgáldása kiindulópontjául, s kísérli meg az időben kibomló kulturális gyakorlatokat egy kapcsolatokkal erőteljesen átszőtt közegben elhelyezni. Egyúttal pedig kiegyensúlyozottabb elemzésre invitálja a kutatókat, s emellett érvel, hogy „*a hálózatelemzés gyakran esett áldozatul a hálózatok túltársadalmiasított és statikus koncepciójának, amely*

⁴¹ BEARMAN ET AL., 1999.

⁴² BEARMAN–STOVEL, 2000.

⁴³ SMITH, 2007.

⁴⁴ SMITH, 2007. 24.

⁴⁵ McLEAN, 2007.

csupán a hálózati kapcsolatok identitáskonstituáló szerepét helyezi előtérbe, s figyelmen kívül hagyja ennek mikéntjét és időbeliségét”.⁴⁶

Az élő beszélgetések, viták és interakciók összefüggéseivel foglalkozó kutatások szintén új lendületet adnak a diskurzus tanulmányozásának.⁴⁷ Továbbá időszerű a cselekvők szerepének tudatosítása a diszkurzív hálózatban az ez által implikált következményekkel együtt. David A. Smilde⁴⁸ például az evangélikus hitre áttérőkkel készített életútinterjúkat, és azt vizsgálta, hogy az egyének hogyan értelmezik azt a szerepet, amit a hálózat tagjai játszanak az áttérési folyamatban. A kutatás során dokumentálta, hogy a világos, az egyének között létrejövő jelentéskeret és a kétértelműség hiánya hogyan segíti a venezuelai evangélikusokat a jelentésstruktúráik összhangjának kialakításában. Adatai megkérdőjelezik azokat a nyíltan strukturalista magyarázatokat, amelyek minimalizálják az egyén cselekvőképességét hasonló szituációkban.

A diszkurzív hálózatok időbeli elemzése szintén sajátos kihívások elé állítja a kutatókat. Az üzleti vezetők közötti párbeszéd tanulmányozása során David R. Gibson⁴⁹ a mikrointerakciók dinamikája és a hálózati struktúra közötti kapcsolat problémáját ragadta meg statisztikai módszerek alkalmazásával és a párbeszéd által kirajzolt mintázatokban megfigyelhető részvételi változások elemzésével. Miközben leírja, hogy a társadalmi hatás hogyan működik a találkozások szintjén, rámutat arra is, hogy a diskurzus hogyan módosíthatja a kapcsolatot, és érvelését a következő megállapítással zárja: „az interakciók hálózatra való lefordítása magában hordozhatja, vagy talán magában is kell hordoznia a hálózati kapcsolatok bizonyos fokú leegyszerűsítését vagy eltorzítását.”⁵⁰

Az annak megértésére tett kísérletek, hogy az interakció és a diskurzus a térben hogyan bomlanak ki, tovább bonyolítják a dolgokat. Nick Crossley⁵¹ a társadalmi kapcsolatháló-elemzés módszereit hívja segítségül a manchesteri punk zenei szcéna kialakulásának vizsgálatára az 1970-es években, és egy sor hálózati kapcsolatot térképez fel zenészek, nem-zenészek és a vállalatok képviselői között. Mindez lehetőséget biztosított számára arra, hogy a hálózatképződés vizsgálata során számos olyan interakciós mechanizmust tárjon fel, amelyek felelősek lehettek a punk zene egyre jelentőségteljesebbé válásáért az adott történelmi időpillanatban. Gina Neff 1996 és 2002 közötti társasági eseményekről szóló beszámolókat elemez a New York-i Silicon Alley technológiai szektorából, és emellett érvel, hogy „a társadalmi kapcsolatok gazdagságát párhuzamosan kell tanulmányozni azokkal a struktúrákkal, amelyek az egyes ipari szektorokat működésbe hozzák”.⁵² Neff a társadalmi események mögött rejlő földrajzi változások kapcsolati elemzésével tehát arra mutat rá, hogy miként változik az informális cselekvések szintere.

Bár az itt bemutatott szerzők a narratívák különböző aspektusait kiemelve világítanak rá a kapcsolati elemzés nehézségeire, azt mindenképpen fontos

⁴⁶ McLEAN, 2007. 16.

⁴⁷ Lásd például: BEARMAN-PARIGI, 2004.

⁴⁸ SMILDE, 2005.

⁴⁹ GIBSON, 2005.

⁵⁰ GIBSON, 2005. 1563. (Kiemelés az eredetiben.)

⁵¹ CROSSLEY, 2009.

⁵² NEFF, 2005. 150.

hangsúlyozni, hogy a narratívák önmagukban is egy dinamikus folyamat tökéletlen helyei, amelyek hidat képeznek az olvasó, az író, a történelem és a szöveg között. Erre maga McLean is felhívja a figyelmet a velencei pártfogói levelek kapcsán: „A levelek vagy levélcsoportok, ahogyan a kapcsolatok sem, nem kezelhetők statikus tárgyakként: áramlanak, történetet mesélnek és ellentéteket állítanak fel, azaz dinamikusan konstruálják meg magát a kapcsolatot és a levélíró egyfajta képét.”⁵³ Ugyanezt a gondolatot visszhangozza Patricia Ewick és Susan Silbey⁵⁴ is, amikor azt magyarázzák, hogy „a narratívák mindig egymással átfedésben lévő kapcsolati kontextusok együttműködésének termékei, amelyeket a beszélő és közönsége vagy a szöveg és olvasója közötti interakciók hívnak életre”.⁵⁵

Civil társadalom

A civil társadalom kutatása egy olyan terület, ahol a szociológusok egyre inkább komoly hasznát látják a kapcsolatháló-elemzés módszertani megközelítéseinek. A narratívákkal foglalkozó kutatásokhoz hasonlóan a civil társadalom kapcsán is számos olyan elemzés látott napvilágot, amely a dinamikus kapcsolatokon átívelő kommunikációs mintázatokkal foglalkozik. Ezen a területen azonban sokkal nagyobb hangsúly kerül a lehetséges identitások közötti különbségtételre, a privát és a nyilvános élet közötti interakciókra és a formálódó közösségekre. Egy igen tömör elméleti megfogalmazás szerint ezt elképzelhetjük úgy is, hogy a nyilvánosság egy kommunikatív tér, amely a társadalmi és kognitív hálózatok kapcsolódási pontjai mentén formálódik.⁵⁶ Eiko Ikegami meglehetősen alapos és távoli időkbe visszatekintő tanulmányában az ókori Japán példáján mutatja be azt, hogy a művészeteket övező esztétikai gyakorlatok hogyan tették lehetővé és ösztönözték a társadalmi határokon átívelő kapcsolatok kialakítását. Ezek a kapcsolatok egyúttal kölcsönösen megtermékenyítőleg hathattak az egyes közösségekre és kulturális stílusokra. Ikegami a privát és nyilvános önkéntes társulásokon belüli változásokat követi nyomon a Tokugawa állam felemelkedése körüli időszakban. Arra a megállapításra jut, hogy az egyének mentális térképei közötti interakciók és a hálózati kapcsolatokat összegyűjtő történetek hozzájárulnak a kultúra kialakulásához. Ikegami szerint a szoros kapcsolat a közösségek és identitások, valamint a hálózatok komplexitása és a kulturális gyakorlatok közötti párhuzamos fejlődésben rejlik: a civil társadalom normái, a hagyományokhoz való ragaszkodás és a kulturális gyakorlatokban való önkéntes részvétel mind a közösségi élet átalakulásából fejlődtek ki.

A közösségek létrejötte és hanyatlása mint a hálózati dinamikához és a kulturális felemelkedés kérdéseire szorosan kapcsolódó folyamatok Ann Mische⁵⁷ számára is fontos kutatási problémákat jelentenek. Vizsgálatainak fő fókuszát az

⁵³ McLEAN, 2007. 121.

⁵⁴ EWICK–SILBEY, 2003.

⁵⁵ EWICK–SILBEY, 2003. 1343.

⁵⁶ IKEGAMI, 2000.

⁵⁷ MISCHÉ, 2007. Lásd még Ann Mische és Philippe Pattison elemzését, amelyben egy innovatív háromoldalú Galois-háló segítségével vizsgálják a fiatal aktivisták szervezetei, eseményei és projektei közötti kapcsolatokat: MISCHÉ–PATTISON, 2000.

a kérdés adja, hogy az egyének és a társadalmi mozgalmakhoz köthető csoportok hogyan értelmezik a saját hálózataikat, miközben a társadalom átforgalmazására tesznek kísérletet. A késői 20. századi Brazília példáját vizsgáló kutatásában, amelyben a közösségi civil identitás és a szerveződés partizán formái közötti feszültségeket kutatja, azoknak a hálózati kapcsolatoknak a kialakulására koncentrálna, amelyek között gyakran átfedés mutatkozik a tagság és az ideológia tekintetében. Mische közösségei „*struktúrák közötti terek, amelyekben a szereplők félreteszik az identitásuk bizonyos aspektusait annak érdekében, hogy időlegesen kiegyenlített és szinkronban lévő kapcsolatokat hozhassanak létre*”,⁵⁸ valamint „*olyan kapcsolati csoportok, amelyeket a közös történelmük és elképzeléseik kötnek össze*”.⁵⁹ Ezek a közegek nem kevésbé cselekvésalapúak, mint az Ikegami által leírtak, azonban Mische kortárs környezetbe helyezett kutatásai lehetőséget biztosítanak arra, hogy az interakciók dinamikáját közelebbről is megvizsgálhassuk, és arra is ösztönözheti a kutatókat, hogy végiggondolják azokat a kulturális feltételeket, amelyek elősegíthetik a hálózatokban jelen lévő különféle strukturális pozíciók közti rések áthidalására tett kísérleteket.

A civil társadalom kulturális gyakorlataira irányuló kapcsolati elemzések egy további jó példája az a vizsgálat, amely a kínai városok újévi ünnepségeinek hálózatait veszi górcső alá. Annak érdekében, hogy tesztelni tudják a makrotársadalmi struktúrára vonatkozó hipotéziseket, Yanie Bian és munkatársai megvizsgálták az egyes foglalkoztatási rétegeken belüli és azok közötti, otthoni környezetben tett látogatások dinamikáját.⁶⁰ A Breiger és John W. Mohr által hangsúlyozott mögöttes módszertani megfontolások pedig,⁶¹ amelyek a politikai és gazdasági rétegződés kettős dinamikáját vizsgáló kutatás háttérében állnak, kiterjeszthetők általánosságban a nyilvános szféra hálózati modelljeinek elemzésére is.⁶²

A társadalmi struktúra és a kulturális feltételek közötti kölcsönhatások hangsúlyozása egészítik ki Delia Baldassarri és Mario Diani civil hálózatokkal kapcsolatos, nemrégiben megjelent tanulmányát, amelyben két angliai város civil egyesületeinek példáján keresztül vizsgálták a szervezetek kapcsolatainak struktúráját és összetételét, illetve azt, hogy ezek hierarchikus vagy policentrikus formái érvényesülnek-e inkább a politikai szerveződésekben. Ezt a megközelítést azzal támasztják alá, hogy „*azzal együtt, hogy a hálózatok formális tulajdonságai nagyon is lényegesek, ezek nem érthetők meg teljességükben anélkül, hogy a kapcsolatok tartalmára is reflektálnánk... A civil hálózatok sajátos struktúrája kizárólag úgy érthető meg, ha a forma és a tartalom közötti kölcsönhatásokat is figyelembe vesszük*.”⁶³ A megfigyelt hálózatok és a véletlenszerűen újrarahuzalozott hálózati szimulációk összehasonlításával különbséget tesznek a társadalmi kapcsolatok strukturális hatásai és a véletlen között, és arra a következtetésre jutnak, hogy „*az erős identitáskapcsolatok („társadalmi kapcsolatok”) az asszociációkat az interakció sűrű hálózataiba ágyazzák be, míg a jóval instrumentálisabb, alkalmi kapcsolatok („tranzakciók”) működnek a csoportok között és integrálják*

⁵⁸ MISCHE, 2007. 21.

⁵⁹ MISCHE, 2007. 47.

⁶⁰ BIAN ET AL., 2005.

⁶¹ BREIGER–MOHR, 2004.

⁶² A szimbolikus események és a vallási hálózatok kapcsolatáról lásd még: WALTERS, 2004.

⁶³ BALDASSARRI–DIANI, 2007. 742.

őket tágabb civil hálózatokba.”⁶⁴ Az a paradoxon hívta életre Baldassarri és Bearman 2007-ben publikált kutatását, amelyet a politikai attitűdök feltételezett polarizációja jelent a polarizáció hiányával szemben. Tanulmányukban a preferenciák kialakulását modellezik úgy, mint a kulturális és politikai dinamikák interakcióját, és azt vizsgálják, hogy a társadalmi hatás hogyan megy végbe különböző ügyeken keresztül.⁶⁵

A kollektív cselekvésre⁶⁶ irányuló vizsgálatok további impulzust adnak a kultúra és a társadalmi kapcsolatháló-elemzés perspektíváinak kölcsönhatásait feltáró kutatásokhoz. Természetesen ebben a kérdésben Charles Tilly a kapcsolati módszereket a civil élet kutatása során következetesen alkalmazó szociológiai munkásságát tekinthetjük úttörőnek.⁶⁷ Tilly⁶⁸ formális hálózati modelleket használ a „versengés hálózatának” és a parlamentorientált társadalom kialakulásának vizsgálatára a 18–19. századi Nagy-Britannia kontextusában. A hálózatokat heurisztikaként használja,⁶⁹ és azt hangsúlyozza, hogy a jelentéslétrehozást általában szükséges lenne figyelembe vennünk a társadalmi kapcsolatok cselekvésre gyakorolt hatását feltáró vizsgálatok során.

Az aktivistahálózatok szintén a kutatás kulcsterületét jelentik. Ami Pedahzur és Arie Perlinger a palesztin öngyilkos merénylőket vizsgáló tanulmányukban⁷⁰ az aktivisták hálózatának nyomon követéséhez a szervezeti tagokról publikált beszámolókra támaszkodnak. Bár elismerik, hogy kizárólag a megfigyelt hálózatot vették figyelembe a kutatás során, amely bizonyos határokat szabott számukra, az általuk kínált perspektíva hozzájárulhat ahhoz, hogy potenciális oksági viszonyokat tárhassunk fel az aktivistaszervezetek stratégiái, illetve a helyi szervezeti és rokonsági struktúra között. Jocelyn Viterna⁷¹ el salvadori gerilla nőaktivisták élettörténetei alapján mutat rá azoknak az utaknak a sokféleségére, amelyek az egyéneket a társadalmi mozgósítás felé terelhetik. Miközben egy jóval stratégikusabb vizsgálatot sürget annak tanulmányozására, hogy milyen kapcsolat figyelhető meg a hálózatok és a részvétel akadályai között, Viterna arra is emlékeztet, hogy „egy megmozdulás során a hálózatok, élettörténetek és kontextusok mind változásnak vannak kitéve. Azok a kutatások, amelyek a mobilizáció felé vezető általános út leírására törekszenek, a lehetetlenre vállalkoznak.”⁷² Ebben a vonatkozásban hasonlóságok mutatkoznak Mische és Ikegami a közösségek stratégiáit vizsgáló kutatásai és Viterna megközelítése között.

A globális civil társadalomra vonatkozó elemzések a kultúra és a makrostruktúra közötti összefüggéseket világítják meg. A hálózatelemzés kapcsolati módszereit alkalmazza több kutatás is a nemzetközi kereskedelem mintázatainak feltárására.⁷³

⁶⁴ BALDASSARRI–DIANI, 2007. 771.

⁶⁵ Az választási részvétel ágensalapú modelljéhez és a politikai pártváltáshoz: FOWLER–SMIRNOV, 2005.

⁶⁶ Lásd például: DIANI–MCADAM, 2003.

⁶⁷ Áttekintését lásd: DIANI, 2007.

⁶⁸ TILLY, 1997.

⁶⁹ TILLY, 2005.

⁷⁰ PEDAHZUR–PERLIGER, 2006.

⁷¹ VITERNA, 2006.

⁷² VITERNA, 2006. 40.

⁷³ Lásd például: ERIKSON–BEARMAN, 2006; MAHUTGA, 2006.

Hasonlóan a globális világrend keretében létrejött összefonódás kérdéseire mutat rá Arthur Alderson és Jason Beckfield⁷⁴ tanulmánya, amelyben gazdasági adatokat vesznek górcső alá a helyi civil társadalomban betöltött és makrostrukturális pozíciók szerkezeti hasonlóságainak kimutatására a világgazdaság kontextusában.⁷⁵

Kapcsolati szerveződés: mezők és cselekvőhálózatok

Míg vannak, akik a közösségek heurisztikájának szánnak központi szerepet a civil strukturák elemzésében, mások a mezők szervezőelvéit és a cselekvőhálózatok szerepét hangsúlyozzák a kultúra kapcsolati elemzésének alapjaként. A mezőelmélet újabb kritikusi⁷⁶ bepillantást engednek abba, hogy miként lehetne szintetizálni a jelentéslétrehozó folyamatokat a társadalmi-strukturális magyarázatokkal. A mezőstruktúra topológiai, szervezeti és kapcsolati jelentéseinek elkülönítésével Bourdieu⁷⁷ nagyhatású koncepcióján belül John Levi Martin amellet foglal állást, hogy a mezők e differenciált megközelítése lehetőséget biztosít a kutatók számára a kulturális kontextus beépítésére és az általánosításra. Annak magyarázataként, hogy a mezőpozíció miként mozdítja elő a cselekvést, Martin emlékeztet arra, hogy a mezőelméletek konceptuálisan egy tengelyen mozognak a pozicionális ekvivalenciát formálisan tanulmányozó társadalmi kapcsolatháló-kutatás által nyújtott perspektívákkal.⁷⁸ Másodsorban pedig a mezőszint és a situációs szint egyesítésének ötletével Martin közelebb hozza a mezőelméletet ahhoz, hogy a „mező alatti” mikroszinten megvalósuló interakciók feltárásának előnyeit kihasználhassuk.⁷⁹ Ezzel szemben Gil Eyal a „sűrű határokra” fókuszál a mezőkön belül és azok között, és kitér arra, hogy a mezők közötti tér hogyan funkcionálhat a cselekvés értelmezésének egyik fontos kontextusaként. Érvéleése szerint e terek figyelmen kívül hagyásával az interakció fontos aspektusainak szem elől tévesztését kockáztathatjuk.

Az elmúlt időszakban egyre nagyobb figyelem terelődött a mezőelmélet teoretikus kontextusán kívül eső határfolyamatokra,⁸⁰ a kutatások fókuszába a határok társadalmi és szociális aspektusai, valamint az egyenlőtlenségek különböző típusaival való kapcsolatai kerültek. Andreas Wimmer például az egyes svájci kerületek etnikai határait feldolgozó összehasonlító elemzésében mutat rá az e kérdésben rejlő lehetőségekre, és a csoportképződéssel és az identitásfolyamatokkal kapcsolatos elméletek felállításának céljával a hálózatok olyan strukturális jellemzőit mutatja be, mint a kapcsolattípusok, a kapcsolatok kontextusai és a távolság (*társadalmi* kontra *topologikus*).

A tudástermeléssel foglalkozó relációs szociológia szintén felismerte a kulturális és hálózati magyarázatok egymásrataltságát. A tudományos diszciplínák vizsgálatát célzó kutatások rengeteget profitáltak ebből az elemzési módszerből,

⁷⁴ ALDERSON-BECKFIELD, 2004.

⁷⁵ Lásd még: POLILLO-GUILLEN, 2005.

⁷⁶ MARTIN, 2003; EYAL, 2005.

⁷⁷ BOURDIEU, 1993.

⁷⁸ WHITE ET AL., 1976; LIN, 1999.

⁷⁹ COLLINS, 2004.

⁸⁰ Lásd a következő ismertetéseket: LAMONT-MOLNAR, 2000; PACHUCKI ET AL., 2007.

ahogyan ezt a tudományos kapcsolatokkal foglalkozó korai munkák is demonstrálják.⁸¹ Andrew Abbott elmélete szerint a diszciplináris struktúrában végbemenő változások esetében ésszerű feltételezni, hogy a differenciálódás egy endogén fraktálmintázatot követ. Modellje szerint a tudományos diszciplinák egyre inkább közelítenek egymáshoz azzal, hogy a különböző részterületek kutatói új módszerek mentén kezdenek összekapcsolódni. Arra is kitér, hogy bár a szociológia valószínűleg felosztható a kultúra-kontra-struktúra dualizmusára, mindezen elemek tovább differenciálhatók és a kétféle irányultság által alkalmazott módszerek felcserélődhetnek, azaz megvalósulhat a kultúra tanulmányozása a strukturális, és a struktúra tanulmányozása a kulturális megközelítések mentén, és így tovább a végtelenségig. Előbb-utóbb pedig létrejöhet valamilyen átfedés, amikor a kétféle irány szándékosan és a másiktól függetlenül hasonló érvekre talál rá. A társadalomtudományokon belül működő szerzőtárs-hálózatok feltérképezésére irányuló kutatásai során James Mütz⁸² arra mutatott rá, hogy az aldiszciplinák közötti kapcsolati hálók formálódása miként járulhat hozzá a társadalomtudományok szerkezeti változásaihoz.

A cselekvőhálózat-elmélet (*actor-network theory*, ANT) különösen jelentős szerepet játszik a tudományos diszciplinák tanulmányozása során.⁸³ Bruno Latour szerint a cselekvőhálózat-elméletet leginkább az asszociációk (vagy fordítás) szociológiájaként lehet jellemezni, és legnagyobb haszonnal egy tudományterület vagy társadalmi közeg kialakulásának kezdeti szakaszán alkalmazható. Latour amellett foglal állást, hogy az „asszociációk szociológusai” (szemben „a társadalmi szociológusaival”) számára nem szükséges a csoportok pontos elkülönítése és stabilizálása, ennél sokkal lényegesebb a vizsgált univerzumokban rejlő belső ellentmondások kimutatása. Ez a szemléletmód lehetőséget biztosít a cselekvők számára a saját világuk körülhatárolására, szemben a kutatók által önkényesen kialakított renddel. Az elmélet aktívan rámutat a társadalmi élet bizonytalanságaira, a társadalmi kapcsolatok változékonyságára, s ezzel finomítja a cselekvés elméletét. E mikrointerakciókat előtérbe helyező perspektíva alapja az a kutatói attitűd, amely az emberi cselekvők és élettelen tárgyak közötti kapcsolatokat is figyelembe veszi. Latour szerint a nagy társadalmi erők mögé való rejtőzés passzivitásra ösztönöz annak megkérdőjelezésében, hogy a cselekvők leleményessége milyen szerepet játszik a saját világuk működésére adott magyarázatokban. Sophie Mütz⁸⁴ Latour és White elméletei nyomán berlini újságok narratív elemzésével tárta fel a jelentéslétrehozás és tudástermelés folyamataiban beálló változásokat. Azért, hogy a cselekvéseket hálózati cselekvőkként értelmezhesük újra és megcáfolhassuk azt az általános feltevést, miszerint a cselekvők és a kapcsolatok tisztán szétválaszthatók lennének, ez a kutatási irány az őket meghatározó és átfogó kulturális határok és a társadalmi hálózatok radikális újragondolását szorgalmazza. Mütz⁸⁵ 2009-es tanulmányában erre a kérdésre, az ANT és a kapcsolatháló-elemzés kulturális fordulata közötti hasonlóságokra és különbségekre hívja fel a figyelmet.

⁸¹ MULLINS, 1973; COLLINS–RESTIVO, 1983.

⁸² MOODY, 2004.

⁸³ LATOUR–WOOLGAR, 1979; LATOUR, 1987; LATOUR, 2005; STAR–GRIESEMER, 1989; LAW–HASSARD, 1999.

⁸⁴ MÜTZEL, 2002; MÜTZEL, 2007.

⁸⁵ MÜTZEL, 2009.

Ízléspreferenciák

Az ízléspreferenciákkal foglalkozó, egyre kiterjedtebb kutatások azoknak az oksági összefüggéseknek erednek nyomába, amelyeket a kulturális kapcsolatok mintázatai (ezek értelmezhetők fogyasztási szokásokként és személyközi kötelékeként is) és a társadalmi kapcsolati hálók tulajdonságai kirajzolnak. E kutatások gyakori kiindulópontja azoknak a mechanizmusoknak a vizsgálata, amelyek a kulturális tőke áramlását és újratermelését szabályozzák. Például Helmut K. Anheier és munkatársai⁸⁶ Bourdieu elméletének hiányosságára és a kapcsolatok társadalmi pozícióban játszott szerepére mutatnak rá a blokkmodellezés hálózati módszerével, és azt elemzik, hogy a társadalmi, kulturális és szimbolikus tőke megszerzésében megfigyelhető variancia hogyan befolyásolja a társadalmi pozíciót az írók társadalmi hálózatán belül. A kutatások azt is kimutatták, hogy a foglalkoztatási hálózatok milyen befolyást gyakorolnak az egyéni élményre például annak illusztrálásával, hogy a különböző pozíciókban lévőkkel fenntartott kapcsolatok szélesebb kulturális ízlést eredményeznek.⁸⁷ Rámutattak továbbá arra is, hogy az elit körökben mozgó filantrópok közös ízlése és tudása hogyan járul hozzá a kirekesztéshez, és ennek következtében miképpen erősíti a csoportkohéziót,⁸⁸ valamint arra, hogy az embereket nem csupán a zenei ízlés, hanem a választásaik alapján is megkülönböztethetjük.⁸⁹ Sonnett a zenei preferenciahatárok vizsgálata⁹⁰ nyomán arra a következtetésre jutott, hogy az egyének többsége hajlamos arra, hogy bizonytalanul nyilatkozzon az ízléséről, ezért az ízlés formális modellekkel aligha írható le.

Az amerikai General Social Survey (általános társadalmi felmérés) kulturális formára vonatkozó adatainak elemzése alapján a homofília („a hasonló vonzza a hasonlót”) és az esztétikai elkülönülés („a választásaim alapján különböztetem meg saját magam”) egymással versengő mechanizmusai állnak a kulturális formák társadalmi eloszlásának hátterében.⁹¹ Az ízléspreferenciák továbbá helyettesíthetők és átformálhatók társadalmi kapcsolatokká. Omar Lizardo⁹² megállapítása szerint a kifinomult zenei ízlés sűrűbb hálózatokat, míg a populárisabb ízlés magasabb számú, ám gyengébb kapcsolatokat eredményez, azaz „a különböző egyéni ízléspreferenciák segítik a különböző típusú hálózati kapcsolatok létrejöttét és fenntartását”.⁹³ Ez az eredmény nyíltan megkérdőjelezi a hálózatkutatók közhelyes vélekedését, miszerint a hálózatok hozzák létre a kultúrát, nem pedig fordítva.

Az egyelőre kisebb érdeklődés által övezett, de egyre több kutatót vonzó irányzat longitudinálisan vizsgálja a kultúrát és a hálózatokat. Ennek egy korai példája Kathy Giuffre 1999-es⁹⁴ kutatása a képzőművészek karriermintázatairól és galériákkal kialakított kapcsolataikról. A hálózati blokkmodellezés és az opti-

⁸⁶ ANHEIER ET AL., 1995.

⁸⁷ ERICKSON, 1996.

⁸⁸ OSTROWER, 1998.

⁸⁹ HAN, 2003.

⁹⁰ SONNETT, 2004.

⁹¹ MARK, 2003.

⁹² LIZARDO, 2006.

⁹³ LIZARDO, 2006. 800.

⁹⁴ GIUFFRE, 1999.

mális illeszkedés (*optimal matching*) módszereit alkalmazva a szerző a művészek karrierstruktúráit és elismertségét követi nyomon egy évtizeden keresztül, és dönt a „strukturális rések” és „gyenge kötések” hipotézisei között, hogy magyarázatot adhasson a megfigyelt társulási mintákra. Bearman és munkatársai⁹⁵ közvetett módon, a társadalmi struktúra és szexuális hálózatok felmérése során vizsgálják meg az ízlés szerepét a partnerválasztásban, amely a szexuális úton terjedő betegségek terjedését felmérő vizsgálatok számára is fontos kapaszkodót jelenthet. A vizsgálat során a megfigyelt hálózatot strukturáló, magától értetődőnek tekintett viselkedési normákat tártak fel.⁹⁶

Hasonlóan gyümölcsözőek azok a kutatások is, amelyek hálózatszimulációs modelleket használnak az ízlés terjedésének longitudinális elemzésére. A Matthew J. Salganik⁹⁷ által vezetett kutatás például dinamikus mintázatokat vizsgál a státuszbeli egyenlőtlenségek és a zenei ízléspreferenciák kialakulása között egy olyan online zeneletöltő program szimulációja segítségével, amelyben a résztvevők értékelhetik a hallott zenét. Arra a megállapításra jutnak, hogy attól függően, hogy a résztvevők tisztában vannak-e a társaik által adott értékelésekkel, a társadalmi hatás jelentős mértékben befolyásolhatja a lejátszott zenék értékelését. Centola és munkatársai⁹⁸ egy ágensalapú modell felhasználásával azt szimulálják, miként jönnek létre, illetve bomlanak fel társadalmi kapcsolatok ízléspreferenciák mentén. Megfigyeléseik segítségével bemutatják, hogy hogyan tartható fenn a szociális diverzitás olyan környezetben, ahol jellemző a hasonló kulturális minták választása, követése. A tanulmány rámutat annak szükségességére is, hogy a struktúra mögül kitekintve figyelmet szenteljünk egyrészt a közvetített tartalomnak (társadalmi normák, az információ hihetősége), másrészt pedig a közvetítés mechanizmusainak. A legfontosabb azonban az, hogy a kulturális szempontból fontos egyéni cselekvés hogyan járulhat hozzá azon társadalmi hálózat dinamikájában beálló drasztikus változásokhoz, amelybe az egyének illeszkednek.

Kulturális rések

Az összetartó tématerületek áttekintése megvilágíthatta a diszciplináris határokon átívelő elemzésben rejlő kihívásokat, ezek azonban egyúttal meglehetősen gazdag kutatási terepként is szolgálhatnak azon kutatók számára, akik megkísérlik összekapcsolni ezeket a perspektívákat. A kultúra és a hálózatok kutatás közötti szakadékok áthidalására, összefüggésben a korábbiakban tárgyaltakkal, utolsóként egy olyan területtel foglalkozunk, ahol, úgy érezzük, elérkezett az idő az elméletalkotásra. Előrebocsátjuk, hogy a kulturális rések heurisztikája sok szempontból kapcsolódik és párbeszédben áll a „strukturális rések” rendkívül nagyhatású elméletével,⁹⁹ amely értelmében a kötések vagy kapcsolatok stratégikus áthidalásával összeköthető társadalmi cselekvők egyébként elkülöníthető csoportjai.

⁹⁵ BEARMAN ET AL., 2004.

⁹⁶ A barátok választását befolyásoló tényezők elemzését lásd: SOUTH-HAYNIE, 2004.

⁹⁷ SALGANIK ET AL., 2005.

⁹⁸ CENTOLA ET AL., 2007.

⁹⁹ BURT, 1992. 2005.

A hipotézis értelmében ezek a kapcsolatok elősegíthetik az információ és a társadalmi tőke áramlását a réseket áthidalók számára.

Annak ellenére azonban, hogy a strukturális rések koncepciója előmozdította a hálózati topológia és az információáramlás kutatását, a kulturális jelentések, gyakorlatok és diskurzus jórészt észrevétlenek maradtak. Felmerül tehát a kérdés: előfordulhat-e az, hogy a strukturális rések kulturálisan kontingensebbek annál, mint ahogyan ezt a hálózat kutatás korábban feltételezte?

A „kulturális rés” fogalma alatt e helyen a jelentések, gyakorlatok és diskurzusok kontingenciáját értjük, amely lehetővé teszi a társadalmi struktúra létrejöttét. A következőkben négy fő aspektust különböztetünk meg.

Szakirodalmi áttekintésünkben is kihangsúlyoztuk azt, hogy a kutatók egyre több empirikus vizsgálatot szentelnek a társadalmi kapcsolatok és hálózati struktúra kulturális kontingenciáinak. Több elemzés is afelé mutat, hogy a kapcsolatok jelenlétének (vagy hiányának) magyarázata a kultúrában gyökerezhet. Az elméletalkotás tehát ebben a szellemben – a hálózatok kontextusában –, előmozdíthat olyan további kutatásokat, amelyek a kapcsolatok egy széles skáláját a hálózatelemzés és a kultúraszociológusok által preferált témák közti mezsgyén értelmezhetik. Ennek nyomán pedig, reményeink szerint, érdemi kapcsolat jöhet létre a két terület kutatói között. A kulturális rések által felvehető alakzatok értelmezéséhez kezdésként négy pontot javasolunk megfontolásra.

1. A társadalmi kapcsolatok áthidalására azért nyílik lehetőség, mert olyan egyéneket kötnek össze, akik egyszerre képesek osztozni bizonyos ízléspreferenciákban és elutasítani ezeket, és ugyanígy azokat is, akik komplementer ízléssel rendelkeznek. Ronald S. Burt¹⁰⁰ felismerte, hogy az erős (potenciálisan áthidaló) kapcsolatok gyakran olyanok között jönnek létre, akiknek hasonló az érdeklődése, még általánosabban megfogalmazva, az egyének „*vonzónak találják a hasonló ízléssel rendelkezőket*”. Burt azonban, miközben az érdeklődés maximalizálására egy sokkal kevésbé megengedő kalkulust dolgozott ki, figyelmen kívül hagyta a kultúrát. Mindazonáltal azok a későbbi kutatások, amelyek olyasmikkel foglalkoznak, mint a banális fecsegésnek teret adó témák, amelyek jelentős szerepet játszanak az egymással „fontos dolgokról” beszélgetők közötti kapcsolatok kialakításában,¹⁰¹ vagy az egyének a populáris vagy magaskultúra iránti érdeklődésének hatása¹⁰² a kapcsolati hálójuk kialakításában¹⁰³ abba az irányba mutatnak, hogy gyakran a populáris kultúra az, amely megteremti a Burt által hangsúlyozott áthidalás lehetőségét. Nagyobb jelentőséggel bír azonban az a megállapítás, hogy az áthidaló kapcsolatok nagyobb szerepet játszanak a kulturális rések átfedésében. A kortárs kutatóknak talán a meglepetés erejével ható előfutára lehet George C. Homans,¹⁰⁴ aki hangsúlyozta az ízlés (vagy, az ő megfogalmazása szerint „*egyéni sajátosságok*”, például „*a madármegfigyelés iránti vonzalom*”) jelentőségét, amely

¹⁰⁰ BURT, 1992. 12.

¹⁰¹ BEARMAN–PARIGI, 2004.

¹⁰² Beleértve például az ambivalenciát, lásd: SONNETT, 2004.

¹⁰³ ERICKSON, 1996; LIZARDO, 2006.

¹⁰⁴ HOMANS, 1961. 320–323.

együttal a személyközi kapcsolatok kialakítását és a partnerválasztást is befolyásolja a szabadidős tevékenységek esetén. Homans amellettt érvelt továbbá, hogy az ízlésnek megfelelően széleskörűnek kell lennie ahhoz, hogy az egyén kapcsolódni tudjon egy nagyobb hálózathoz („*minél egyénibbek voltak a lányok által képviselt értékek, értelemszerűen annál kevesebb emberrel osztoztak ezekben*”).¹⁰⁵

2. A kulturális rések elmélete mentén a különféle kulturális formák közötti kapcsolatok is megmagyarázhatóvá válnak.¹⁰⁶ A fogalom rámutat a kulturális formák, például a zenei műfajok közötti határok működésére és a köztük fennálló teljes kapcsolatok hiányára.¹⁰⁷ Ebben a keretben tehát a műfajok, diszciplínák, gyakorlatközösségek és a kulturális klasszifikáció dimenziói empirikus azonosításának módszere a kapcsolatokban jelentkező hiányok és e rések körüli szociokulturális mintázatok feltárása. DiMaggio¹⁰⁸ érveléséből egyértelműen kitűnik, hogy műfajok klasszifikációja akkor válik lehetővé, ha képesek vagyunk feltárni azokat a rituális határokat és akadályokat, amelyek „*megnehezítik a művészek és vállalkozók számára, hogy a műfajok között mozogjanak*”. Mivel a kulturális formák közötti határok hozzák létre a klasszifikációs rendszereket, úgy gondoljuk, hogy a kulturális rések koncepciója megtermékenyítőleg hathat a kultúraszociológia területén belül.
3. A strukturális rések működése alapvetően mindig kulturálisan esetleges, és nem mindig jár a Burt hipotézisében foglalt előnyökkel. Meggyőző bizonyítékok¹⁰⁹ mutatkoznak arra, hogy éppen a cselekvők kulturálisan kontingens viselkedése az, ami a strukturális réseket működésbe hozza, vagy éppen ellehetetleníti azok működését egészen a személyközitől a nemzetek és szervezetek közötti hálózatokig.¹¹⁰
4. A rések utalhatnak az intézményi stratégiák összehasonlíthatatlanságára is.¹¹¹ Roger Friedland szerint az intézményeknek saját logikája van, ennek oka egyfelől a gyakorlatok, másfelől pedig a célok és értékek belső összhangja.¹¹² Azonban az egyének „*átnyúlnak az intézményi mezőkön*”, a helyzetek és szervezetek pedig nem csupán egyetlen gyakorlat logikáját követik, ráadásul ezek némelyike meglehetősen bonyolult. Hasznos lehetne annak feltárása, hogy ezek a részben egymásra támaszkodó, részben pedig eltérő logikák hogyan különböztethetők meg, hidalhatók át, vonhatók kétségbe vagy éppen válnak közvetíthetővé. Ennek egy különösen jó példája a már a fentiekben is tárgyalt összefoglalás Smith tollából,¹¹³ aki az etnikai konfliktusok narratíváinak tanulmányozásával mutatta meg, hogy az egymással szemben álló csoportok markánsan eltérő narratíváinak kibontakozása, amelyek mindegyikének saját gyakorlata van önmaguk és más csoportok értelmezésére, hogyan

¹⁰⁵ HOMANS, 1961. 323.

¹⁰⁶ DiMAGGIO, 1987; WHITE, 1992; MOODY, 2004; MISCHÉ, 2007.

¹⁰⁷ MARK, 1998; HAN, 2003; SONNETT, 2004.

¹⁰⁸ DiMAGGIO, 1987. 441.

¹⁰⁹ XIAO-TSUI, 2007.

¹¹⁰ Lásd még: PADGETT-ANSELL, 1993; GOULD, 2003; PODOLNY, 2005.

¹¹¹ FRIEDLAND, 2009.

¹¹² FRIEDLAND, 2009. 22–23.

¹¹³ SMITH, 2007.

hoznak létre egy rést a diszkurzív térben, amelynek határain a különbségek ellenére mégis megmutatkoznak azok a közös elemek, amelyek áthidalhatják az egyének által elbeszélt történeteket. Friedland elemzéséhez hasonló irány bontakozik ki White és Godart¹¹⁴ tanulmányában is, amely azt állítja, hogy akkor, amikor identitások hálózati értéktartományokat hidálnak át, „*specifikus jelentéseket és diskurzusformákat hoznak létre*”.¹¹⁵

Úgy gondoljuk, hogy az itt felsorolt lehetőségek nagyban segíthetik a diszciplínák élvonalában álló, komoly empirikus kutatásokat igénylő kérdésvetések megválaszolását. A kulturális rések koncepciója azonban új kérdések és problématerületek előtérbe kerülését is elősegítheti, és hozzájárulhat régi vitás kérdések rendezéséhez is.

Ezen a ponton érdemes visszatérni a korábban idézett példákhoz, hogy felvázolhassuk a kulturális rések további kontúrjait. Elsőként például azoknak a brókereknek a szerepét hangsúlyoznánk, akik – a közös kultúra révén – áthidalhatják a strukturális réseket. Mische¹¹⁶ például egy jóval erőteljesebb kulturális színezetet ad ennek a kérdésnek, mint a korábbi hálózatkutatók.¹¹⁷ A brókerség gondolatát kulturális felhangokkal, a vállalkozó társadalmi képességeivel és „*a kapcsolatok kiválasztott csoportjainak performatív cselekedeteivel*” ruházza fel. Mische megállapításai további segítséget is nyújthatnak a kulturális rések koncepciójának szemléltetésében, például amikor arra utal, hogy „*a közvetítés két vagy több (részben) egymással kapcsolatban nem álló csoport kommunikációs gyakorlataiból áll, amelynek része az egy adott csoporthoz kapcsolódó identitás, tervek és gyakorlatok (időleges) elfedése. Ez a fajta közvetítés magában hordoz egy erőteljesen kulturális és performatív alkotóelemet, és azon különféle lehetséges nyilvános reprezentációk közötti egyezkedési folyamatokat, amelyek azt mutathatják meg, hogy az adott csoportból ki milyen szerepet vállal magára és mi érdekében cselekszik.*”¹¹⁸

Ebből következhet például az, hogy a rések kulturális áthidalása megerősítheti más típusú rések létezését is. Ennek fontos példája Bonnie H. Erickson¹¹⁹ magyarázata arra, hogy a sport mint beszédtema a munkahelyeken hogyan kötheti össze az eltérő társadalmi közegekből származó férfiakat. Ezzel egy időben azt is megállapítja, hogy az ugyanott dolgozó külföldi születésűek és a nők (általában) sokkal kevesebbet tudnak a sportról, mint a férfi kollégáik, tehát a sport témája egyúttal különleges alkalmat is teremthet a nők és a külföldiek marginalizálására a munkahelyek központi hálózataiban, éppen úgy, ahogy az eltérő közegekből származó férfiak számára összekötő kapcsot jelenthet. Az összekapcsolódás és szétválás e ket-tössége kiemelt szerepet élvezett White hálózatelméletének¹²⁰ kialakításában is, és különösen éles optikát biztosít azon hálózati szereplők megfigyelésére, akik úgy hidálnak át strukturális réseket, hogy közben egyszerűen új határokat hoznak létre.

¹¹⁴ WHITE-GODART, 2007.

¹¹⁵ WHITE-GODART, 2007. 2.

¹¹⁶ MISCHÉ, 2007.

¹¹⁷ Lásd például: BURT, 1992; MARSDEN, 1982; GOULD-FERNANDEZ, 1989.

¹¹⁸ MISCHÉ, 2007. 50.

¹¹⁹ ERICKSON, 1996.

¹²⁰ WHITE, 1992; WHITE, 2008.

A kulturális rések áthidalása nem jelenti minden esetben a homofília kifejeződését (közös ízlés, értékek, társadalmi hasonlóság), sőt, gyakran ennek az ellentétét foglalja magában. Émile Durkheim mesterművét a társadalmi munkamegosztásról (*De la division du travail social*)¹²¹ azzal a kérdéssel kezdte, hogy a barátság vajon a barátok hasonlóságain vagy különbözőségein alapul-e. Arra a következtetésre jutott, hogy barátainkban „azokat a tulajdonságokat keressük, amelyek belőlünk hiányoznak, mivel hozzájuk kötődve valamiképpen osztozunk természetükben, s így kevésbé érezzük hiányosnak magunkat.”¹²² Továbbá, hogy „az egyik védelmez, a másik vigasztal, ez tanácsot ad, az megvalósít, és e baráti kapcsolatokat a funkcióknak ez a megosztása vagy – hogy a bevett kifejezést használjuk – ez a munkamegosztás határozza meg.”¹²³ Ez az érvelés megerősíti az 1. pontban felsoroltakat azzal kapcsolatban, hogy a strukturális réseket áthidaló, kulturálisan létrehozott kötések alapulhatnak a másik szempontjából komplementer (és ezáltal másokat kiegészítő) és hasonló ízléspreferenciákon és orientációkon. A kétértelműség és az inkommenszurabilitás általánosabb fogalmi pedig szintén fontos szerepet játszhatnak a kulturális rések értelmezésében. A kétértelműség elősegítheti a relationalitást, így például abban az esetben, amikor házastársválasztás empirikusan megfigyelt struktúrája jóváhagyja az egyéb esetekben nem kompatibilis normarendszerek egymás melletti érvényesülését.¹²⁴ Leifer¹²⁵ kutatása szerint azáltal, hogy a cselekvők képesek többértelműen viselkedni olyan helyzetekben, amikor merev szerepsémákat kellene követniük, lehetségessé válik a vártnál általánosabb kapcsolati normák, rugalmasabb reciprocitás és tranzakciók kidolgozása.

A második javaslatunk a kulturális résekre vonatkozóan arra az elképzelésre épít, hogy műfajok és más kulturális formák nem illeszkednek egymáshoz problémamentesen. François Lorrain és Harrison White 1971-es tanulmánya,¹²⁶ majd több más szerző is arra a következtetésre jutott, hogy ugyanúgy, ahogy a társadalmi hálózatokban, a műfaji hálózatokban is a rések határozzák meg a struktúrát.¹²⁷ Ikegami a „nyilvánosságok mint negatív terek” metaforát használja, s mi magunk is hasonlóan szeretnénk a kulturális rések fogalmának második értelmezését megfogalmazni. Ennek értelmében a kulturális rések az egyének váltásait jelölik a nyilvános terek és kulturális formák között „azzal, hogy a hálózati csomópontjaikhoz kötik őket vagy éppen elválasztják őket tőlük.”¹²⁸ Az Ikegami által a japán esztétikai hálózatok kontextusában használt fogalom, a *mu'en* (azaz a kapcsolatok hiánya, a hálózaton kívüli identitás elhallgatása/elnyomása) ritualizált tere meglátása szerint képes megmutatni azokat a módokat, hogyan a kulturális rések helyeket, tereket és egyéneket kötnek össze.

¹²¹ Magyar kiadását lásd: DURKHEIM, 2001.

¹²² DURKHEIM, 2001. 71.

¹²³ DURKHEIM, 2001. 72.

¹²⁴ BEARMAN, 1997. 1395.

¹²⁵ LEIFER, 1998.

¹²⁶ LORRAIN–WHITE, 1971.

¹²⁷ Ennek a véleménynek számtalan esztétikai párhuzama van; a zenész Dizzy Gillespie például állítólag azt mondta, hogy „egész életemben tanultam azt, hogy melyik hangjegyeket ne játszsam”.

¹²⁸ IKEGAMI, 2000. 995.

A harmadik értelmezés, amely mentén a kulturális réseket leírhatjuk, a kontextusfüggőség. Ezek a rések másként működhetnek Kínában vagy Amerikában; mivel a hálózatok hozzák létre a kultúrát és a kultúra a hálózatokat, a hálózatok mindig a saját helyi kultúrájukat testesítik meg. Ahogyan McLean fogalmaz, „a hálózatok, ironikusan, sokkal inkább szólnak az áramlásról, mint a megrekedésről. Ahhoz, hogy mozgásban tarthassuk őket, szükségünk van rábeszélésre, megnyugtatóra és egyéb fortélyos erőfeszítésekre.”¹²⁹ A kulturális rések koncepciójának további kiterjesztése, amit részben a 4. pontban összefoglaltakban vetítettünk előre, a határok figyelembevételével valósulhat meg. Többek között Michèle Lamont és Molnár Virág,¹³⁰ valamint Mark A. Pachucki és munkatársainak¹³¹ vizsgálatai irányíthatják a kutatás figyelmét a határok tulajdonságaira és az egyének határmunkájára. E nézőpont sokat meríthet a kulturális rések olyan, már kidolgozott hálózati módszerekre épített koncepciójából, amelyek a társadalmi kohézió (közelség, a kapcsolat erőssége, gyakoriság, időtartam, multiplicitás) és pozíció (strukturális és reguláris ekvivalencia) kutatásában használatosak. Másképp tehát, ha elfogadjuk, hogy a szimbolikus és társadalmi határok dinamikus konfigurációja aktív szerepet játszik a társadalmi struktúra alakításában, továbbá, hogy a társadalmi struktúrát olyan viszonylatok alkotják, amelyeket összeköttetések hozhatnak működésbe és amelyek társadalmi pozíciókkal mérhetők, egyértelműnek tűnik, hogy e formalizált viszonylatok és határok figyelembevétele hozzájárulhat a kölcsönhatásaik értelmezéséhez is. A határok és kulturális rések közötti interakciók megfigyelése sokat elárulhat a társadalmi kohézióról és a hasonlóság, egyenlőség elvén alapuló társadalmi tranzakciók működéséről is. Arra is választ kínálhatnak, hogy miként nyerhetünk ki mérhető információt a társadalmi határfolyamatokra nézve a szociális kapcsolatok létrejöttének vizsgálata által.

Folytatódó viták és jövőbeli irányok

A longitudinális hálózatelemzésben tapasztalható előrelépések és a statisztikai talányok megfejtésére irányuló figyelem az elmúlt években egyre több esetben terelte a kutatók érdeklődését az ok-okozatiság kérdései felé, köszönhetően annak is, hogy az elemzők ma már képesek az időbeli függőségek hatékonyabb értelmezésére.¹³² A társadalmi hálózatok számítógépes modellezése fényes jövőt vetít előre,¹³³ különösen, mivel egyre több kulturális jelentéssel foglalkozó széleskörű adatbázis jelenik meg.¹³⁴ Bár ezek a fejlemények igen ígéretesek, újfajta gondolkodásra is szükség lenne ahhoz, hogy a csupán társadalmi-strukturális értelmezés keretei között gondolkodó magyarázatokon túlmutató elemzések is születhessenek a hatalmas longitudinális hálózatokra vonatkozóan. A kapcsolatok, csomópontok és

¹²⁹ McLEAN, 2007. 226.

¹³⁰ LAMONT-MOLNAR, 2002.

¹³¹ PACHUCKI, 2007.

¹³² Lásd például: STARK-VEDRES, 2006; MOODY ET AL., 2005; CHRISTAKIS-FOWLER, 2007; CHRISTAKIS-FOWLER, 2008.

¹³³ BREIGER ET AL., 2003; CEDERMAN, 2005; SNIJDERS, 2005; HANDCOCK ET AL., 2008; LAZER ET AL., 2009.

¹³⁴ Lásd például: LEWIS ET AL., 2008.

csoportok sokféle és dinamikus jelentésének feltárására irányuló kutatások további finomítást igényelnének. Bár ez egy örök probléma, mégis jobban tennénk, ha szem előtt tartanánk ezt a kihívást, különösen azért, mert a jelentések változékony és egymást részben fedő természetére irányuló vizsgálódások egyre nagyobb teret kapnak.¹³⁵

Az új elemzési módszerek kialakítása és a már kipróbált metódusok alkalmazása szintén állandó probléma. Andrew J. Perrin¹³⁶ például vitatja a kultúrával foglalkozó hálózatkutatók elvont formális modelljeinek használatát, s érveként azt hozza fel, hogy a módszerek megújításával vagy zavaros eljárások beemelésével a szociológiai kutatások perifériájára szorítják a kulturális elemzéseket. *„A kollégáink tudják, hogy elemezzenek regressziós együtthatókat”* – írja Perrin –, *„azt azonban nem, hogy mit kezdjenek a Galois-hálókkal.”* Saját megközelítése érvényességét standard eljárásokat használó, politikai mikrokultúrára fókuszáló elbizakodott kutatásaival igyekszik bizonyítani.¹³⁷ John Sonnet és Ronald Breiger¹³⁸ ezzel szemben egy meglehetősen más utat követnek, és amellett érvelnek, hogy magukat a kvantitatív eljárásokat is kulturális gyakorlatokként kell felfognunk. Breiger¹³⁹ James Coleman racionális döntésemélete és a kvantitatív eljárások (korrespondencia-elemzés) hasonlóságait elemzi és támasztja alá Bourdieu mezőelméletével, hogy megközelítése könnyebben bevonható legyen a társadalomelméleti kutatásokba. Sonnet és Breiger¹⁴⁰ a standard módszerek és a kapcsolati vagy nem konvencionális technikák (ezzel például a korrespondencia-elemzés rossz hírnevére utalnak, amely az Atlanti-óceánnak ezen a partján igen kevésbé megbecsült módszer) között húzódó határt nagyon ingoványos területnek tartják, amely akár önmaga jogán is kutatókérdés lehetne.

A cselekvés kulturális és történeti beágyazottságának vonatkozásában a racionális választás elmélete és a relációs gondolkodás közötti ellentét kérdésében sem sikerült még nyugvópontra jutni. Sok más vitás kérdéshez hasonlóan ebben az esetben sem könnyű a helyes utat megtalálni. A hálózatelemzés sok fontos eredményre jutott a racionális cselekvésemélet teoretikus kontextusában,¹⁴¹ amely elmentéteként Somers¹⁴² a „relációs realizmus” elméletét írta le. Ez a társadalmi elemzés legkisebb egységeinek nem az egyéneket vagy teljes társadalmakat teszi meg, hanem az egyes entitások között végbemenő interakciók kapcsolati folyamatait. Somers, és vele párhuzamosan Emirbayer¹⁴³ egy olyan kulturális rést igyekeznek áthidalni, amely köré odatehetjük a kortárs hálózatelméletet, a narratíva- és szekvenciaelemzést, a történeti institucionalizmust, a kultúraszociológiát, és mindazt, amit Emirbayer az éppen kibontakozó relációs szociológiához tartozónak tekintett, amely mind ez idáig kevés jelét mutatja a visszavonulás szándékának.

¹³⁵ BEARMAN-PARIGI, 2004; YEUNG, 2005; RYAN, 2006.

¹³⁶ PERRIN, 2004.

¹³⁷ Lásd például: PERRIN, 2005.

¹³⁸ SONNET-BREIGER, 2004.

¹³⁹ BREIGER, 2000.

¹⁴⁰ SONNET-BREIGER, 2004.

¹⁴¹ GOULD, 2003.

¹⁴² SOMERS, 1998.

¹⁴³ EMIRBAYER, 1997.

Összegzés

Összefoglalásként elmondható, hogy számos ok felhozható a hálózatok és a kultúra kontextuális elemzésének egyre növekvő szükségessége mellett. Különösen időszerűnek gondoljuk azokat a vizsgálatokat, amelyek tudatos elmozdulást mutatnak a társadalmi struktúra kulturális magyarázatai és a kulturális eredmények strukturális okainak magyarázatai felől egy jóval integráltabb társadalomtudományos keret felé. A társadalmi viszonyok kulturálisan konstituáltak, és a közös kulturális jelentések szintén formálják a társadalom szerkezetét. Tanulmányunkban áttekintettük a kapcsolati elemzés számára legnagyobb kihívást jelentő, Emirbayer¹⁴⁴ által javasolt elemzési kereteket (határok, hálózati dinamikák, kauzalitás) és javaslatot tettünk néhány pozitív eredményeket ígérő vizsgálati szempont, módszer és terület bevonására (narratívák, civil társadalom, mezők, cselekvőhálózatok, longitudinális és számítógépes modellezés, kulturális rések). További komoly vizsgálatokra van még szükség azonban a társadalmi kapcsolatok és az identitás többféle jelentésének kutatása terén.¹⁴⁵ Át kellene gondolnunk továbbá azt a megközelítést is, amely szerint a cselekvők élveznek elsőbbséget és a köztük létrejövő kapcsolatokat az egyének cselekvőképessége hozza létre, hiszen a társadalmi kötelékek létrejötte sok esetben megelőzheti a cselekvők fellépését.¹⁴⁶ A hálózatok adott esetben – ismét utalva Mische kutatásaira – elemezhetők egyenesen úgy is, mint természetüknél fogva tisztán kulturális projektumként létező entitások. A kultúra a felsoroltakon kívül azonban számtalan egyéb módon is ösztönzi a hálózatok létrejöttét és azok fennmaradását. Ha e tematikus csomópontokat sikerül körültekintő kutatásokkal alátámasztanunk, a társadalmi hálózatok elemzése a jövőben egészen más utakat járhat be és mind az elméleti megfontolások, mind pedig az elemzésben rejlő lehetőségek szempontjából biztosabb alpra kerülhet majd.

Összefoglaló állítások

1. A kulturális és társadalmi hálózatokat haszonnal tekinthetjük kölcsönösen konstitutívnek és egymás mellett fejlődőnek, amelyek közös szociológiai gyökereit a relációs gondolkodásban találhatjuk meg.
2. Az elmúlt évtizedek empirikus kutatásai sokkal inkább tekintették a hálózatok és a kultúra területeit különállóként, mint egybetartozóként. A két területet szintetizálni igyekvő elemzéseket tekintettük át tanulmányunkban.
3. Az újabb kutatások rámutatnak arra, hogy a kultúra miként ösztönzi, hívja életre és konstituálja a társadalmi hálózatokat olyan módokon, amelyek új elemzési módszerek segítségével írhatók le és modellezhetők. A leggyümölcsözőbb területek közé sorolhatjuk a narratív és textuális elemzést, a civil szférát és a szervezőelvetket (például a mezőket, cselekvőhálózatokat), a hálózatok és a kulturális ízlés kutatását.

¹⁴⁴ EMIRBAYER, 1997.

¹⁴⁵ YEUNG, 2005; WHITE, 2008.

¹⁴⁶ Lásd: LATOUR, 2005. A biológia és genetika területén lásd továbbá: FREESE, 2008. Pearson modelljét: PEARSON, 2008.

4. A strukturális rések nagyhatású elméletére sok szempontból építve bevezetjük a kulturális rések koncepcióját a társadalmi struktúrát és a strukturális réseket lehetővé tevő jelentések, gyakorlatok és diskurzusok kontingenciáinak megragadására.
5. A kulturális rések négy aspektusa azonosítható: 1) a társadalmi kapcsolatok áthidalása gyakran az ízléspreferenciák mentén jön létre (közös, eltérő, komplementer), 2) az egyes műfajok közötti határok és vonzások eredményesen értelmezhetők úgy, mint a kulturális formák között kialakuló kötések hiánya körül kialakuló mintázatok, 3) a strukturális rések elméletének más szervezőelvektől eltérő használata függhet a kultúra különböző szintjeitől (interperszonális, szervezetek közötti, nemzetek közötti), 4) az intézményi logikák összevethetlensége a cselekvőket új jelentések és diskurzusformák kialakítására ösztönözheti.

Fogalmak

Kultúra: a fogalmat nem a nemzeti karakterre vagy alapvető értékekre használjuk, hanem a jelentésekre, helyi gyakorlatokra, diskurzusokra, repertoárookra és normákra.

Strukturalizmus: a struktúra előnyben részesítése (például a kultúrával szemben) a társadalmi élet és viselkedés magyarázata során.

Struktúra: az egyének, csoportok és csoportosulások vagy szintek között kialakuló társadalmi kapcsolatok mintázatait értjük alatta.

Kulturális rés: jelentés-, gyakorlat- és diskurzusbeli kontingenciák, amelyek lehetővé teszik a strukturális rések létrejöttét; áttekintésünkben négyféle aspektust azonosítunk.

Strukturális rés: a kapcsolatok hiánya egy hálózaton belül.

Határok: az egyének által a mindennapi életben kialakított szimbolikus és társadalmi különbségek; „a határmunka” kifejezés azokra a dinamikus folyamatokra utal, amely során a határokat alkalmazzák.

Relacionalitás: az összeköttetések és tranzakciók dinamikus folyamatainak hangsúlyozása a szubsztanciákkal és elszigetelt egyénekkel szemben.

Ízlések: kulturális preferenciák, amelyek megkülönböztetik és összekötik az egyéneket és csoportokat és amelyek nyilvánosságot is kaphatnak, ám privát keretek között is tarthatók.

Áthidaló kapcsolatok: két olyan cselekvő közötti társadalmi kapcsolat, akik egyébként nem, vagy csak közvetett kapcsolatokon keresztül kötődnek egymáshoz.

A szöveget fordította: Kovács Janka

Felhasznált irodalom és rövidítések

ABBOTT

2001 ABBOT, Andrew: *Chaos of Disciplines*. Chicago, Chicago University Press, 2001.

ALDERSON-BECKFIELD

2004 ALDERSON, Arthur S. – BECKFIELD, Jason: Power and position in the world city system. *American Journal of Sociology*, 109. (2004) 4. sz. 811–851.

BALDASSARRI-BEARMAN

2007 BALDASSARRI, Delia – BEARMAN, Peter: Dynamics of political polarization. *American Sociological Review*, (2007) 72. sz. 784–811.

BALDASSARRI-DIANI

2007 BALDASSARRI, Delia – DIANI, Mario: The integrative power of civic networks. *American Journal of Sociology*, 113. (2007) 3. sz. 735–780.

BEARMAN

1997 BEARMAN, Peter: Generalized exchange. *American Journal of Sociology*, 102. (1997) 5. sz. 1383–1415.

BEARMAN-FARIS-MOODY

1999 BEARMAN, Peter – FARIS, Robert – MOODY, James: Blocking the Future: New Solutions for Old Problems in Historical Social Science. *Social Science History*, 23. (1999) 4. sz. 501–533.

BEARMAN-MOODY-STOVEL

2004 BEARMAN, Peter – MOODY, James – KATHERINE, Stovel: Chains of affection: the structure of adolescent romantic and sexual networks. *American Journal of Sociology*, 110. (2004) 1. sz. 44–91.

BEARMAN-PARIGI

2004 BEARMAN, Peter – PARIGI, Paolo: Cloning Headless Frogs and Other Important Matters: Conversation Topics and Network Structure. *Social Forces*, 83. (2004) 2. sz. 535–557.

BEARMAN-STOVEL

2000 BEARMAN, Peter – STOVEL, Katherine: Becoming a Nazi: a model for narrative networks. *Poetics*, 27. (2000) 2–3. sz. 69–90.

BIAN ET AL.

2005 BIAN, Yanjie – BREIGER, Roland – DAVID, Deborah – GALASKIEWICZ, Joseph: Occupation, Class, and Social Networks in Urban China. *Social Forces*, 83. (2005) 4. sz. 1443–1468.

BLAU

1977a BLAU, Peter M.: *Inequality and Heterogeneity: A Primitive Theory of Social Structure*. New York, Free Press, 1977.

1977b BLAU, Peter M.: A macrosociological theory of social structure. *American Journal of Sociology*, 83. (1977) 1. sz. 26–54.

BOORMAN-WHITE-BREIGER

1976 BOORMAN, Scott A. – WHITE, Harrison C. – BREIGER, Ronald L.: Social Structure from Multiple Networks. I. Blockmodels of Roles and Positions. *American Journal of Sociology*, 81. (1976) 4. 730–780.

BORGATTI ET AL.

2009 BORGATTI, Stephen P. – MEHRA, Ajay – BRASS, Daniel J. – LABIANCA, Giuseppe: Network Analysis in the Social Sciences. *Science*, 5916. (2009. február 13.) 323. sz. 892–895.

BOURDIEU

1993 BOURDIEU, Pierre: *The Field of Cultural Production: Essays on Art and Literature*. Transl.: Johnson, Randal. New York, Columbia University Press, 1993.

BREIGER

2000 BREIGER, Ronald L.: A tool kit for practice theory. *Poetics*, (2000) 27. sz. 91–1115.

BREIGER-MOHR

2004 BREIGER, Ronald L. – MOHR, John W.: Institutional logics from the aggregation of organizational networks: operational procedures for the analysis of counted data. *Computational and Mathematical Organization Theory*, (2004) 10. sz. 17–43.

BRINT

1992 BRINT, Steven G.: Hidden meanings: cultural content and context in Harrison White's structural sociology. *Sociological Theory*, (1992) 10. sz. 194–208.

BURT

1992 BURT, Ronald: *Structural Holes*. Cambridge, MA, Harvard University Press, 1992.

2005 BURT, Ronald: *Brokerage and Closure*. Oxford, Oxford University Press, 2005.

CARLEY

1986 CARLEY, Kathleen: An approach for relating social structure to cognitive structure. *Journal of Mathematical Sociology*, (1986) 12. sz. 137–189.

CEDERMAN

2005 CEDERMAN, Lars-Erik: Computational models of social forms: advancing generative process theory. *American Journal of Sociology*, 110. (2005) 4. sz. 864–893.

CENTOLA ET AL.

2005 CENTOLA, Damon – WILLER, Robb – MACY, Michael: The Emperor's Dilemma: A Computational Model of Self-Enforcing Norms. *American Journal of Sociology*, 110. (2005) 4. sz. 1009–1040.

- 2007 CENTOLA, Damon – GONZÁLEZ-AVELLA, Juan Carlos – EGUÍLUZ, Víctor M. – SAN MIGUEL, Maxi: Homophily, Cultural Drift and the Co-Evolution of Cultural Groups. *Journal of Conflict Resolution*, (2007) 51. sz. 905–929.

CHRISTAKIS–FOWLER

- 2007 CHRISTAKIS, Nicholas A. – FOWLER, James H.: The Spread of Obesity in a Large Social Network over 32 Years. *New England Journal of Medicine*, (2007) 357. sz. 370–379.
- 2008 CHRISTAKIS, Nicholas A. – FOWLER, James H.: The collective dynamics of smoking in a large social network. *New England Journal of Medicine*, (2008) 358. sz. 2249–2258.

COLLINS

- 2003 COLLINS, Randall: A network-location theory of culture. *Sociological Theory*, (2003) 21. sz. 69–73.
- 2004 Collins, Randall: *Interaction Ritual Chains*. Princeton, NJ, Princeton University Press, 2004.

COLLINS–RESTIVO

- 1983 COLLINS, Randall – RESTIVO, Sal: Development, Diversity, and Conflict in the Sociology of Science. *Sociological Quarterly*, 24. (1983) 2. sz. 185–200.

CROSSLEY

- 2009 CROSSLEY, Nick: The man whose web expanded: network dynamics in Manchester’s post/punk music scene 1976–1980. *Poetics*, 37. (2009) 1. sz. 24–49.

DEMERATH

- 2002 DEMERATH, Loren: Epistemological culture theory: a micro theory of the origin and maintenance of culture. *Sociological Theory*, (2002) 20. sz. 208–226.

DIANI

- 2007 DIANI, Mario: The relational element in Charley Tilly’s recent (and not so recent) work. *Social Networks*, 29. (2007) 2. sz. 316–323.

DIANI–MCADAM (EDS.)

- 2003 DIANI, Mario – MCADAM, Doug: *Social Movements and Networks*. Oxford, Oxford University Press, 2003.

DiMAGGIO

- 1987 DiMAGGIO, Paul: Classification in art. *American Sociological Review*, 52. (1987) 4. sz. 440–455.
- 1994 DiMAGGIO, Paul: Meaning and measurement in the sociology of culture. *Poetics*, 2. (1994) 4. sz. 263–371.

DURKHEIM

- [1893] DURKHEIM, Émile: *The Division of Labour in Society*. Transl.: SIMPSON, George. Glencoe, Free Press, 1933.

2001 DURKHEIM, Émile: *A társadalmi munkamegosztásról*. Ford.: CSÁKÓ Mihály. Budapest, Osiris, 2001.

ELIAS

1978 ELIAS, Norbert: *What is Sociology?* New York, Columbia University Press, 1978.

EMIRBAYER

1997 EMIRBAYER, Mustafa: Manifesto for relational sociology. *American Journal of Sociology*, 108. (1997) 4. sz. 735–794.

2004 EMIRBAYER, Mustafa: The Alexander school of cultural sociology. *Thesis Eleven*, (2004) 79. sz. 5–15.

EMIRBAYER–GOODWIN

1996 EMIRBAYER, Mustafa – GOODWIN, Jeff: Network Analysis, Culture, and the Problem of Agency. *American Journal of Sociology*, 99. (1994) 6. sz. 1411–1454.

ENTWISLE–FAUST–RINDFUSS–KANEDA

2007 ENTWISLE, Barbara – FAUST, Katherine – RINDFUSS, Ronald R. – KANEDA, Toshiko: Networks and Contexts: Variations in the Structure of Social Ties. *American Journal of Sociology*, 112. (2007) 5. sz. 1495–1533.

ERICKSON

1996 ERICKSON, Bonnie H.: Culture, class, and connections. *American Journal of Sociology*, 102. (1996) 1. sz. 217–251.

ERIKSON–BEARMAN

2006 ERIKSON, Emily – BEARMAN, Peter: Malfeasance and the foundations for global trade: the structure of English trade in the East Indies, 1601–1833. *American Journal of Sociology*, 112. (2006) 1. sz. 195–230.

EWICK–SILBEY

2003 EWICK, Patricia – SILBEY, Susan: Narrating social structure: stories of resistance to legal authority. *American Journal of Sociology*, 108. (2003) 6. sz. 1328–1372.

EYAL

2005 EYAL, Gil: *Spaces between fields*. Presented at Bourdieuan Theory and Historical Analysis Conf., Cent. Comp. Res., Yale University, New Haven, CT, 2005. április 28.

FINE–KLEINMAN

1979 FINE, Gary Alan – KLEINMAN, Sherry: Rethinking subculture: an interactionist analysis. *American Journal of Sociology*, 85. (1979) 1. sz. 1–20.

1983 FINE, Gary Alan – KLEINMAN, Sherry: Network and meaning: an interactionist approach to structure. *Symbolic Interaction*, (1983) 6. sz. 97–110.

FOWLER-SMIRNOV

- 2007 FOWLER, James H. – SMIRNOV, Oleg: Dynamic Parties and Social Turnout: An Agent-Based Model. *American Journal of Sociology*, 110. (2007) 4. sz. 1070–1094.

FRANZOSI

- 1998 FRANZOSI, Roberto: Narrative analysis--or why (and how) sociologists should be interested in narrative. *Annual Review of Sociology*, (1998) 24. sz. 517–554.
- 2004 FRANZOSI, Roberto: *From Words to Numbers: Narrative, Data, and Social Science*. Cambridge, Cambridge University Press, 2004.

FREESE

- 2008 FREESE, Jeremy: Genetics and the social science explanation of individual outcomes. *American Journal of Sociology*, (2008) 114. sz. 1–35.

FRIEDLAND

- 2009 FRIEDLAND, Roger: The endless fields of Pierre Bourdieu. *Organization*, 16. (2009) 6. sz. 1–31.

FUCHS

- 2001 FUCHS, Stephen: *Against Essentialism: A Theory of Culture and Society*. Cambridge, MA, Harvard University Press, 2001.

FUHSE

- 2009 FUHSE, Jan: The meaning structure of social networks. *Sociological Theory*, 27. (2009) 1. sz. 51–73.

GARTRELL

- 1987 GARTRELL, C. David: Network approaches to social evaluation. *Annual Review of Sociology*, (1987) 13. 49–66.

GIUFFRE

- 1999 GIUFFRE, Kathy: Sandpiles of opportunity: success in the art world. *Social Forces*, 77. (1999) 3. sz. 815–832.

GOULD

- 2003 GOULD, Roger V.: Uses of Network Tools in Comparative Historical Research. In: *Comparative Historical Analysis in the Social Sciences*. Eds.: MAHONEY, James – RUESCHEMEYER, Dietrich. Cambridge, Cambridge University Press, 2003. 241–269.

GOULD-FERNANDEZ

- 1989 GOULD, Roger V. – FERNANDEZ, Roberto M.: Structures of Mediation: A Formal Approach to Brokerage in Transaction Networks. *Sociological Methodology*, 19. (1989) 1. sz. 89–126.

HAN

- 2003 HAN, Shin-Kap: Unraveling the brow: *What and How* of choice in musical preference. *Sociological Perspectives*, (2003) 46. sz. 435–459.

HANDCOCK ET AL.

- 2008 HANDCOCK, Mark S. – HUNTER, David R. – BUTTS, Carter T. – GOODREAU, Steven M. – MORRIS, Martina: *statnet: Software Tools for the Representation, Visualization, Analysis and Simulation of Network Data*.
(<https://www.jstatsoft.org/article/view/v024i01> – Utolsó letöltés: 2020. június 27.)

HOMANS

- 1961 HOMANS, George C.: *Social Behavior: Its Elementary Forms*. New York, Harcourt, Brace & World, 1961.

IKEGAMI

- 2000 IKEGAMI, Eiko: A sociological theory of publics: identity and culture as emergent properties in networks. *Social Research*, (2000) 67. sz. 989–1029.
- 2005 IKEGAMI, Eiko: *Bonds of Civility: Aesthetic Networks and the Political Origins of Japanese Culture*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005.

KAUFMAN

- 2004 KAUFMAN, Jason: Endogenous explanation in the sociology of culture. *Annual Review of Sociology*, (2004) 30. sz. 335–357.

LAMONT–MOLNAR

- 2002 LAMONT, Michèle – MOLNAR, Virag: The study of boundaries in the social sciences. *Annual Review of Sociology*, (2002) 28. sz. 167–195.

LATOUR

- 1987 LATOUR, Bruno: *Science in Action: How to Follow Scientists and Engineers through Society*. Cambridge, MA, Harvard University Press, 1987.
- 2005 LATOUR, Bruno: *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford, Oxford University Press, 2005.

LATOR–WOOLGAR

- 1979 LATOUR, Bruno – WOOLGAR, Steve: *Laboratory Life: The Construction of Scientific Facts*. Princeton, NJ, Princeton University Press, 1979.

LAW–HASSARD

- 1999 LAW, John – HASSARD, John: *Actor Network Theory and After*. Oxford, Blackwell, 1999.

LAZER ET AL.

- 2009 LAZER, David et al.: Computational social science. *Science*, 323. (2009) 5915. sz. 721–723.

LEIFER

- 1988 LEIFER, Eric M.: Interaction preludes to role setting: exploratory local action. *American Review of Sociology*, (1988) 53. sz. 865–878.

LEWIS–KAUFMAN–GONZALEZ–WIMMER–CHRISTAKIS

- 2008 LEWIS, Kevin – KAUFMAN, Jason – GONZALEZ, Marco – WIMMER, Andreas – CHRISTAKIS: Tastes, ties, and time: A new social network dataset using Facebook.com. *Social Networks*, (2008) 30. sz. 330–342.

LIN

- 1999 LIN, Nan: Social networks and status attainment. *Annual Review of Sociology*, (1999) 25. sz. 330–342.

LIZARDO

- 2006 LIZARDO, Omar: How cultural tastes shape personal networks. *American Sociological Review*, (2006) 71. sz. 778–807.

LORRAIN–WHITE

- 1971 LORRAIN, François – WHITE, Harrison C.: Structural equivalence of individuals in social networks. *Journal of Mathematical Sociology*, 1. (1971) 1. sz. 49–80.

MAHUTGA

- 2006 MAHUTGA, Matthew C.: The persistence of structural inequality? A network analysis of international trade, 1965–2000. *Social Forces*, (2006) 84. sz. 1863–1889.

MARK

- 1998 MARK, Noah: Beyond individual differences: social differentiation from first principles. *American Sociological Review*, (1998) 63. sz. 309–330.
- 2003 MARK, Noah: Culture and Competition: homophily and distancing explanations for cultural niches. *American Sociological Review*, (2003) 68. sz. 319–345.

MARSDEN

- 1982 MARSDEN, Peter V.: Brokerage behaviour in restricted exchange networks. In: *Social Structure and Network Analysis*. Eds.: MARSDEN, Peter V. – LIN, Nan. Beverly Hills, Sage, 1982. 201–218.

MARTIN

- 2003 MARTIN, John Levi: What is field theory? *American Journal of Sociology*, 109. (2003) 1. sz. 1–49.

McFARLAND–PALS

- 2005 McFARLAND, Daniel – PALS, Heili: Motives and Contexts of Identity Change: A Case for Network Effects. *Social Psychology Quarterly*, 68. (2005) 4. sz. 289–315.

McLEAN

- 2007 McLEAN, Paul: *The Art of Network: Strategic Interaction and Patronage in Renaissance Florence*. Durham, NC, Duke University Press, 2007.

McPHERSON – RANGER-MOORE

- 1991 McPHERSON, Miller J. – RANGER-MOORE, James R.: Evolution on a Dancing Landscape: Organization and Networks in Dynamic Blau Space. *Social Forces*, 70. (1991) 1. sz. 19–42.

McPHERSON-SMITH-LOVIN-COOK

- 2001 McPHERSON, Miller J. – SMITH-LOVIN, Lynn – COOK, James M.: Birds of a Feather: Homophily in Social Networks. *Annual Review of Sociology*, (2001) 27. sz. 415–444.

MISCHE

- 2003 MISCHE, Ann: Cross-talk in movements: rethinking the culture-network link. In: *Social Movements and Networks: Relational Approaches to Collective Action*. Eds.: DIANI, Mario – McADAM, Douglas. New York, Oxford University Press, 2003. 258–280.
- 2007 MISCHE, Ann: *Partisan Publics: Communication and Contention Across Brazilian Youth Activist Networks*. Princeton, NJ, Princeton University Press, 2007.

MISCHE-PATTISON

- 2000 MISCHE, Ann – PATTISON, Philippe: Composing a civic arena: publics, projects, and social settings. *Poetics*, 27. (2000) 2–3. sz. 163–194.

MOHR

- 1998 MOHR, John W.: Measuring meaning structures. *Annual Review of Sociology*, (1998) 24. sz. 345–370.

MOHR-DUQUENNE

- 1997 MOHR, John W. – DUQUENNE, Vincent: The duality of culture and practice: poverty relief in New York City, 1888–1917. *Theory and Society*, 26. (1997) 2–3. sz. 305–356.

MOHR-WHITE

- 2008 MOHR, John W. – WHITE, Harrison: How to Model and Institution. *Theory and Society*, (2008) 37. sz. 485–512.

MOODY

- 2004 MOODY, James: The structure of a social science collaboration network. *American Sociological Review*, (2004) 69. sz. 213–238.

MOODY-McFARLAND-BENDER-DEMOELL

- 2005 MOODY, James – McFARLAND, Daniel – BENDER-DEMOLL, Skye: Dynamic Network Visualization. *American Journal of Sociology*, 110. (2005) 4. sz. 1206–1241.

MÜTZEL

- 2002 MÜTZEL, Sophie: *Making meaning of the move of the German capital – networks, logics, and the emergence of capital city journalism*. PhD thesis, Columbia University, 2002.
- 2007 MÜTZEL, Sophie: Von Bonn nach Berlin: Der Gewachsene Hauptstadtjournalismus. In: *Alphe-Journalisten. Deutschland Vorführer im Portrait*. Hg.: ZABEL, Christian – WEICHERT, Stephan Alexander. Köln, Herbert von Halem Verlag, 2007. 55–73.
- 2009 MÜTZEL, Sophie: Networks as culturally constituted processes: a comparison of relational sociology and actor-network theory. *Current Sociology*, (2009) 57. sz. 871–887.

MULLINS

- 1973 MULLINS, Nicholas: *Theories and Theory Groups in Contemporary American Sociology*. New York, Harper & Row, 1973.

NEFF

- 2005 NEFF, Gina: The changing place of cultural production: the location of social networks in a digital media industry. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, (2005) 597. sz. 134–152.

OSTROWER

- 1998 OSTROWER, Francie: The arts as cultural capital among elites: Bourdieu's theory reconsidered. *Poetics*, 26. (1998) 1. sz. 43–53.

PACHUCKI-PENDERGRASS-LAMONT

- 2007 PACHUCKI, Mark A. – PENDERGRASS, Sabrina – LAMONT, Michèle: Boundary processes: Recent theoretical developments and new contributions. *Poetics*, 35. (2007) 6. sz. 331–351.

PADGETT-ANSELL

- 1993 PADGETT, John F. – ANSELL, Christopher K.: Robust Action and the Rise of the Medici, 1400–1434. *American Journal of Sociology*, 98. (1993) 6. sz. 1259–1319.

PEARSON

- 2008 PEARSON, Michael: Prioritizing edge over node: process control in supply chain networks and push-pull strategies. *Journal of the Operational Research Society*, 59. (2008) 4. sz. 494–502.

PEDAHZUR-PERLIGER

- 2006 PEDAHZUR, Ami – PERLIGER, Arie: The changing nature of suicide attacks: a social network perspective. *Social Forces*, (2006) 84. sz. 1987–2008.

PERRIN

- 2004 PERRIN, Andrew J.: Who's afraid of general lineal regression? *Culture*, 18. (2004) 3. sz. 1–4.
- 2005 PERRIN, Andrew J.: Political microcultures: Linking civic life and democratic discourse. *Social Forces*, 84. (2005) 2. sz. 1049–1082.

PODOLNY

- 2005 PODOLNY, Joel M.: *Status Signals: A Sociological Study of Market Competition*. Princeton, NJ, Princeton University Press, 2005.

PODOLNY-PAGE

- 1998 PODOLNY, Joel M. – PAGE, Karen L.: Network forms of organization. *Annual Review of Sociology*, (1998) 24. sz. 57-76.

POLLILO-GUILLÉN

- 2005 POLLILO, Simone – GUILLÉN, Mauro F.: Globalization Pressures and the State: The Worldwide Spread of Central Bank Independence. *American Journal of Sociology*, 110. (2005) 6. sz. 1764-1802.

RYAN

- 2006 RYAN, Dan: Getting the word out: notes on the social organization of notification. *Sociological Theory*, (2006) 24. sz. 228-254.

SALGANIK-DODDS-WATTS

- 2006 SALGANIK, Matthew J. – DODDS, Sheridan Peter – WATTS, Duncan J.: Experimental Study of Inequality and Unpredictability in an Artificial Cultural Market. *Science*, 311. (2006) 5762. sz. 854-856.

SCOTT

- 1991 SCOTT, John: Networks of corporate power: a comparative assessment. *Annual Review of Sociology*, 17. (1991) 181-203.
- 2000 SCOTT, John: *Social Network Analysis: A Handbook*. London, Sage, 2000.

SIMMEL

- 1971 SIMMEL, Georg: *On Individuality and Social Forms*. Ed.: LEVINE, Donald N. Chicago, Chicago University Press, 1971.

SMILDE

- 2005 SMILDE, Daniel: A qualitative comparative analysis of conversion to Venezuelan evangelicism: how networks matter. *American Journal of Sociology*, 111. (2005) 3. sz. 757-796.

SMITH-CHRISTAKIS

- 2008 SMITH, Kirsten P. – CHRISTAKIS, Nicholas A.: Social Networks and Health. *Annual Review of Sociology*, (2008) 34. sz. 405-429.

SMITH

- 2007 SMITH, Tammy: Narrative boundaries and the dynamics of ethnic conflict and conciliation. *Poetics*, 35. (2007) 1. sz. 32-46.

SNIJDERS

- 2005 SNIDERS, Tom A. B.: Models for Longitudinal Network Data. In: *Models and Networks in Social Network Analysis*. Eds.: CARRINGTON, Peter J. – SCOTT, John – WASSERMAN, Stanley. Cambridge, Cambridge University Press, 2005. 215–247.

SOMERS

- 1993 SOMERS, Margaret R.: Citizenship and the place of the public sphere: law, community and political culture in the transition to democracy. *American Sociological Review*, (1993) 58. sz. 587–620.
- 1994 SOMERS, Margaret R.: The narrative constitution of identity: a relational and network approach. *Theory and Society*, (1994) 23. sz. 605–649.
- 1998 SOMERS, Margaret R.: ‘We’re no angels’: Realism, rational choice, and relationality in social science. *American Journal of Sociology*, 104. (1998) 3. sz. 722–784.

SONNETT

- 2004 SONNETT, John: Musical boundaries: intersections of form and content. *Poetics*, 32. (2004) 3–4. sz. 247–264.

SONNETT-BREIGER

- 2004 SONNETT, John – BREIGER, Roland: How relational methods matter. *Culture*, 19. (2004) 1. sz. 8–10.

SOUTH-HAYNIE

- 2004 SOUTH, Scott J. – HAYNIE, Dana L.: Friendship Networks of Mobile Adolescents. *Social Forces*, 83. (2004) 1. sz. 315–350.

SPILLMAN

- 2005 SPILLMAN, Lyn: Is the ‘strong program’ strong enough? *Culture*, 19. (2005) 1. sz. 4–6.

STAR-GRIESEMER

- 1989 STAR, Susan Leigh – GRIESEMER, Jamer R.: Institutional Ecology, ‘Translations’ and Boundary Objects: Amateurs and Professionals in Berkeley’s Museum of Vertebrate Zoology, 1907–1939. *Social Studies of Science*, 19. (1989) 3. sz. 387–420.

STARK-VEDRES

- 2006 STARK, David – VEDRES, Balázs: Social Times of Network Spaces: Network Sequences and Foreign Investment in Hungary. *American Journal of Sociology*, 111. (2006) 5. sz. 1367–1411.

TARDE

- 1899 TARDE, Gabriel: *Social Laws: An Outline of Sociology*. New York, Macmillan, 1899.

TILLY

- 1997 TILLY, Charles: Parlamentarization of popular contention in Great Britain, 1758–1834. *Theory and Society*, (1997) 26. sz. 245–273.
- 2005 TILLY, Charles: *Identities, Boundaries, and Social Ties*. Boulder, CO, Paradigm, 2005.

VITERNA

- 2006 VITERNA, Jocelyn S.: Pulled, pushed and persuaded: explaining women's mobilization into the Salvadoran Guerilla Army. *American Journal of Sociology*, 112. (2006) 1. sz. 1–45.

VON WIESE-BECKER

- 1932 VON WIESE, Leopold – BECKER, Howard: *Systematic Sociology*. Camden, Haddon Craftsmen, 1932.

WALTERS

- 2004 WALTERS, Barbara R.: Church-sect dynamics and the feast of Corpus Christi. *Sociology of Religion*, 65. (2004) 3. sz. 285–301.

WATTS

- 2004 WATTS, Duncan J.: The 'new science' of networks. *Annual Review of Sociology*, (2004) 30. sz. 243–270.

WELLMANN

- 2000 WELLMANN, Barry: Networking network analysts: how INSNA (the International Network for Social Network Analysis) came to be. *Connections*, 23. (2000) 1. sz. 20–31.

WHITE

- 1970 WHITE, Harrison C.: *Chains of Opportunity: System Models of Mobility in Organizations*. Cambridge, MA, Harvard University Press, 1970.
- 1992 WHITE, Harrison C.: *Identity and Control: A Structural Theory of Social Action*. Princeton, NJ, Princeton University Press, 1992.
- 2007 WHITE, Harrison C.: Instituting society, our mirage. *European Journal of Sociology*, (2007) 10. sz. 194–199.
- 2008 WHITE, Harrison C.: *Identity and Control: How Social Formations Emerge*. 2nd edition, Princeton, NJ, Princeton University Press, 2008.

WHITE-BOORMAN-BREIGER

- 1976 WHITE, Harrison C. – BOORMAN, Scott A. – BREIGER, Ronald L.: Social Structure from Multiple Networks. I. Blockmodels of Roles and Positions. *American Journal of Sociology*, 81. (1976) 4. sz. 730–780.

WHITE-FUHSE-THIEMANN-BUCHHOLZ

- 2007 WHITE, Harrison C. – FUHSE, Jan – THIEMANN, Matthias – BUCHHOLZ, Larissa: Networks and Meanings: Styles and Switchings. *Soziale Systeme*, (2007) 13. sz. 514–526.

WHITE-GODART

- 2007 WHITE, Harrison C. – GODART, Frédéric: Stories from Identity and Control. *Sociologica*, (2007) 3. sz. 1–17.

WHITE-GODART-CORONA

- 2008 WHITE, Harrison C. – GODART, Frédéric – CORONA, Victor P.: Producing in an unsure context: building identity and social links in markets. *Sciences de la société*, (2008) 73. sz. 17-39.

WIMMER

- 2010 WIMMER, Andreas: Does ethnicity matter? Everyday group formation in three Swiss immigrant neighbourhoods. *Ethnic and Racial Issues*, 27. (2004) 1. sz. 1-36.

XIAO-TSUI

- 2007 XIAO, Zhixing – TSUI, Anne S.: When Brokers May Not Work: The Cultural Contingency of Social Capital in Chinese High-Tech Films. *Administrative Science Quarterly*, (2007) 52. sz. 1-31.

YEUNG

- 2005 YEUNG, King-To: What Does Love Mean? Exploring Network Culture in Two Network Settings. *Social Forces*, 84. (2005) 1. sz. 391-420.